

VABA SÕNA

Nr. 2

30. jaanuar

1925

Meie põhiseaduse muutmise kord.

Iga seadusandlik akt on oma aja sünnitus, kus väljenduse leiab kaasaeg. Seda rohkem peegeldab kaasaega põhiseadus, mille kaudu rajatakse riigi alused, ja püütakse määrata riigi ja ühiskonna arenemise suun tulevikus nii poliitilisel, majanduslikul ja sotsiaalsel kui ka teistel aladel. Temas leiavad seepärast sõnastuse oma aja poliitilised meeolud ja sihid, oma aja domineeriv poliitiline ilmavaade. Riigi põhiseadus on seega lahutamata oma sünniajast ja olles sisult kõike haarav, on seotud temaga tuhandete nägemata lõngadega. Tihedamalt kui lihtseadused, mis käsitlevad enamasti ikka mõnda üksikut, kuigi sagedasti õige tähtsat riiklikku küsimust.

Säälijuures on põhiseadus määratud olema riigikorra aluseks määramata pika aja kestel, hoolimata valitsevate meeolude või muist muutustist: Siit võimalik konflikt: põhiseadus, mis orgaaniliselt, nii öelda elava kude läbi on ühendatud oma ajaga, olles sageli nagu oma aja südametunnistuse hääleks, võib mõne aja järele, ühiskonna meelsuse muutudes, muutuda võõraks sellele ühiskonnale. Ja kuna suur osa põhiseadusi on sündinud ärevatel aegadel, nagu meilgi, sõdade ja siseriiklike vapustuste keerus, kui polnud aega rahulikult ja objektiivselt kaaluda, vaid tuli oma tulevase elu alused rajada püss ühes, labidas teises käes, siis on loomulik sattumine liialdusisse, ühekiülgmesse teoretiseerimisse, mis hiljem, meelte jahtudes, tundub olevat õigustamata.

On arusaadavad eksimised neil ajal, seda enam veel, et riigiteaduses pole vist ühtegi printsipi, millele vastu ei vaieldaks mõnelt poolt. Ja vaevalt võibki teisiti olla, kui silmas pidada riigi ja ühiskonna vormide alalist muutmist uutesse. Nii mõnigi põhimõte seepärast, mis riigi rajamisel näis olevat iseendast mõistetav ja ainuõige, osutub aja jooksul eluvõõraks ja ebapraktiliseks, kui riik oma tegeliku elu elama hakkab.

Mis puutub eriti meie põhiseadusse, siis on ka tema oma aja laps. Oma radikaal-demokraatliku põhitendentsiga on ta nagu protest senisele tsaristlikule vägivallavalitsusele, millele nii võõrad olid demokratism ja õiglus. Ja kuna meil puudusid igasugused kogemused riigi juhtimise alal, siis pääsesid meil üksikuis riiklikes küsimusis liig suurele mõjule mõned teoreetilised vaatekohad üksikute riigiorganide ülesannete ja vahekordade kohta, mis isegi meie vabariigi lühikese eluea kestel on osutund mitte küllalt elulisteks.

Kõigil neil põhjusil omandab väga suure tähtsuse põhiseaduse muutmise kord. Ta peab olema niisugune, et kaitses küllaldaselt riigikorda juhuslikkude eksperimenteerimiste eest, võimaldaks siiski ta parandamist ja täiendamist, ta kohandamist muutuvatele olukordadele ja tegeliku

elu vajatustele. Ta peab olema küllalt paenduv, et võimalik oleks revisiooni ette võtta ka vähem silmapuutuvais konstitutsioonilisis küsimusis, küllalt elastiline, et tegeliku elu nõuete kohaselt kuluksid maha liiga teravad nukad ja täituksid lüngad.

Sagedasti aga ühendatakse põhiseaduse muutmise väga suurte raskustega, nii et põhiseaduse muutmise teostub vaid harukordadel. Kuna niisugune põhiseadus ei paendu elu vajaduste järele, siis laheneb vastolu teisiti: kujuneb oma „kirjutamata“ põhiseadus traditsioonide ja kombeõiguslike normide näol, mis ei tarvitse igakord kooskõlas olla kirjutatud põhiseadusega. Tarvitseb vaid meele tuletada Ameerika Ühisriikide riigikorda, kus põhiseaduse muutmise raskendatud äärmuseni ja kus kirjutamata põhiseadus 1787. a. konstitutsiooni põhimõtted eemale tõrjub.

Kui vaadelda meie põhiseaduse muutmise viisi, siis ei saa seda tunnustada otstarbekohaseks. Ta on tehtud liiga raskeks ja kohmakaks, liiga paendumatuks, et võiksid teostuda igakord üldiselt äratuntud ja tarvilikuks tunnustatud parandused meie konstitutsioonis. Et aga täieliselt mõista meie põhiseaduse revideerimise korda, seks peatagem lühidalt meie põhiseaduse üldise iseloomu juures.

Kõigis demokraatlikes vabariikides käsitletakse põhiseadust rahva tahte avaldusena. Samane vaatekoht valitseb ka meil. Meie põhiseaduse sissejuhatus ütleb: „Eesti rahvas... võttis vastu ja määras Asutava Kogu kaudu järgmise põhiseaduse:...“ Eesti rahvas on seega meie põhiseaduse looja: tema soovid, tema tahted on väljendunud põhiseaduses. Oma suvereense võimuga on ta põhiseaduse maksma pannud. Majesteedi „Nii olgu“ kostab ses sissejuhatuses.

Mõistagi on meil siin tegu vaid puht juriidilise kontseptsiooniga: tegelikult pole mitte rahvas ise kokku tulnud ja välja töötanud ning maksma pannud põhiseaduse, vaid Asutav Kogu, keda seks õigustas ta eriline seisukoht.

Meie Asutava Kogu ülesanded olid üldjoontes ära määratud juba „Maanõukogu otsuses kõrgemast võimust“ 15./28. novembrist 1917. a., mille esimeses artiklis loeme: „Eesti Maanõukogu tunnustab ennast Eestimaa ainsaks kõrgema võimu kandjaks, ... kuni... Eesti Asutav Kogu kokku astub, et Eestimaa riiklust kindlaks määrates maal lõpulikkuse adusandlist ja valitsuslist võimu luua.“ Ja Eesti Maapäeva Vanemate Nõukogu „Manifestis kõigile Eestimaa rahvastele“ loeme: „Kuni Eesti Asutav Kogu... maavalitsuse korra lõpulikult kindlaks määrab, jääb kõik valitsemise ja seaduseandmise võim Eesti Maapäeva ja selle poolt loodud Eesti Ajutise Valitsuse kätte...“ Lõpulikult kindlaks määrata Eesti riigikord — selleks valiti siis Asutav Kogu, selle ülesandega astus ta kokku. — Pääle kokkutulekut määras Asutav Kogu ise oma ülesanded täpsemalt „Eesti Vabariigi ajutises valitsemise korras“ 4. juunist 1919. a. Selle kümnendas artiklis loeme: „Asutav Kogu seab omaks ülesandeks: välja anda Eesti vabariigi põhiseadus ühes kodanikkude õiguste ja vabaduste aluste kindlaks määramisega: Ühtlasi kindlaks määrata maakorralduse ja tähtsamate ühiskondliste uuenduste alused.“ Neid suuri ülesandeid lahendada arvas Asutav Kogu enese õigustatud olevat selle pärast, et kuigi „Eesti vabariigi kõrgem võim kuulub Eesti vabariigi rahvale, siiski rahva nimel ja tema valikul teostab kõrgemat võimu Asutav Kogu.“

Asudes niisugusele rahva asemiku seisukohale, ei tarvitsenud Asutav Kogu enam kelleltki nõutada ratifikatsiooni oma töö tulemusile, ka rahvalt

mitte. Ja ta ei nõutanudki, vaid pani põhiseaduse ise maksma. Sellest hoolimata on see põhiseadus siiski juriidiliselt rahva enese antud, r a h v a t a h t e a k t i, kuna ta antud rahva täisvolilise asetäitja poolt, kes pidi toimetama nagu rahvas ise, kelle kaudu pidi kõnelema rahvas ise, kel pidi olema üks tahe rahvaga.

Kuna põhiseadus deklareeriti rahva tahte aktiks, siis tehti sirgejooneline järeldus, et keegi ei või põhiseadust muuta pääle suvereense rahva enese, kes ta ka maksma pannud: „Rahvas otsustab rahvahääletusel põhiseaduse muutmise, olgu see algatatud kas rahvaalgatuse korras või Riigikogu poolt“ — ütleb meie põhiseaduse § 88. ja „Riigikogu valimise, rahvahääletamis- ja rahvaalgatamise õiguse tarvitamise seadus“ lisab juure: „Põhiseaduse muutmine loetakse rahvahääletamisel vastuvõetuks, kui tema poolt on vähemalt pool kogu vabariigi hääleõiguslike kodanikkude arvust“ (§ 31). „Põhiseaduse muutmise algatamise õigus on rahval rahvaalgatuse korras, kui ka Riigikogul harilikus korras (põhis. § 87), kusjuures põhiseaduse muutmise algatamine rahvaalgatuse korras peab sündima (põhis. § 31 päraselt) väljatöötatud seaduseelnõu esitamise kujul.

Huvitav iseärasus! Rahvaalgatuse korras esitatud seaduseelnõud lähivad seisukoha võtmiseks Riigikogule. Kuid see kord „ei ole maksev põhiseaduse muutmise nõudmise kohta, mille Riigikogu juhatus paneb otsekohe rahvahääletamisele.“ *) Põhiseaduse muutmise protsess läheb seega, ta algatamise korral rahva poolt, täiesti Riigikogust mööda. Rahvas talitab kui peremees-isevalitseja, kes muudab oma majaplaani ja -korda iseseisvalt, Riigikogult-sulaseks nõu ja arvamist küsimata. Isegi tehnilise töö tegijana või abilisena ei lase peremees sulast ligi.

Vanematest vabariikidest on põhiseaduse muutmise jätnud rahva ainuõiguskesks P.-Ameerika osariigid ja Schveits (liit ja kantonid). Kuna Schveitsi liidus läheb põhiseaduse muutmine mõnes suhtes oluliselt lahku meie omast, kusjuures tuleb ära märkida, et sääl seadusandlikud kojad on kaastegevad iga põhiseaduse muutmise korral, ka kui see on algatatud rahva poolt, siis on kantonid meile ses suhtes lähemad, kuna neis üks seadusandlik koda. Siiski enamuses kantonest asutakse põhiseaduse revideerimisele ainult eelhääletuse (rahvas otsustab, kas asuda põhiseaduse revideerimisele või mitte) järele, kuna ainult 6—7. kantonis on rahvaesindusel õigus, rahvalt seks enne nõusolekut küsimata, panna rahvahääletusele põhiseaduse täielise muutmise eelnõu: Põhiseaduse osalise muutmise eelnõu võib rahvaesindus panna rahvahääletusele ilma eelhääletuseta kõigis kantonis päale paari üksiku. Üheski kantonis pole aga rahval õigust põhiseaduse totaalrevisjoni algatamise korral esitada väljatöötatud seaduseelnõu, vaid ainult üldist sooviavaldust, kuna osalise revisjoni algatamise korral on mõnes kantonis rahval see õigus. Pea kõigis kantonis on kord maksev, mille järele põhiseaduse muutmise küsimus läheb eelhääletusele, kui rahvaalgatuse korras on esitatud ainult sooviavaldus.

Eelhääletus on olemas ka P.-Ameerika osariikides, kuigi põhiseaduse muutmise viis sääl mõnes asjas erineb Schveitsi omast. Algataja on parlament. Kui selle mõlemad kojad tunnustavad põhiseaduse revisjoni tarvili-

*) Riigik. valim., rahvahäälet. ja rahvaalgat. õig. seadus § 31 ühes määrusega.

kuks, siis küsitakse harilikult rahvalt (eelhääletus), kas peab ta tarvilikuks niisugust revisjoni. Mitmes osariigis on koguni kombeks saanud küsida rahvalt perioodiliselt 7—20 aasta järele, kas ta soovib põhiseaduse revisjoni. On rahva otsus jaatav, siis kutsutakse kokku „convention“, kes töötab välja põhiseaduse muutmise eelnõu. Põhiseaduse osalise muutmise eelnõu väljatöötamise ja rahvahääletusele panemise õigus on sageli ka parlamentidel. Enamus, mis on tarvilik rahvahääletusel, et põhiseaduse muutus omandaks maksuvuse, on õige mitmesugune. Kuna üksikuis osariikides nõutakse seks kõigi hääleõiguslike enamuse poolt, lepitakse enamuses vaid osavõtjate enamusega.

Enamus Euroopa praegusaja vabariikidest on oma konstitutsioonide revideerimisviisi rajanud teistele alustele. Mõne väikse erandiga on neis põhiseaduse muutmise jäetud rahva esinduste hoolde, kusjuures rahval sageli sõnagi kaasa öelda ei ole ses asjas. Prantsusmaal otsustab põhiseaduse muutmise assemblée nationale, milleks saadikute koda ja senat kokku astuvad selle järele, kui mõlemad on tunnustanud põhiseaduse muutmise tarvilikuks. Täiesti rahvaesinduse võimkonda on jäetud põhiseaduse muutmise ka Poolas, ja Tshehho-Slovakkias.

Vahepäälsele teele on asunud Saksa, Leedu ja Läti. Esimese põhiseadus ütleb, näiteks: „Põhiseadust võib muuta seadusandluse teel. Kuid riigipäeva otsused põhiseaduse muutmise kohta on maksvad, kui kaks kolmandikku seaduslikust koosseisust koos on ja vähemalt kaks kolmandikku koosolijaist poolt hääletab. Ka riiginõukogu otsused põhiseaduse muutmise kohta vajavad kahekolmandikulist enamust äraantud häälest. Kui põhiseaduse muutus peab otsustatama rahva nõudmisel rahvahääletuse teel, siis on tarvilik hääleõiguslike kodanikkude enamuse poolt. Kui riigipäev riiginõukogu protesti vastu otsustab põhiseaduse muutmise, siis ei või riigipresident seda seadust välja kuulutada, kui riiginõukogu kahe nädala jooksul nõuab rahvahääletust (§ 78). Rahvas on seega põhiseaduse muutmise küsimuses vahel algataja, vahel aga kõrgem otsuseandja ja apellatsiooni instants tüliküsimuses riigipäeva ja riiginõukogu vahel. Saksa põhiseadus ei näe ette sooviavaldusi rahva poolt põhiseaduse muutmise kohta, nagu seda Schweitsis nägime, vaid rahvaalgatus on võimalik ainult väljatöötatud seaduseelnõu näol, mille esitamise õigus ühel kümnendikul hääleõiguslikest kodanikest. — Kuna Saksa riigipäeva võimkonda kuulub põhiseaduse muutmise kõigis selle osades, on Läti seimi õigused ses suhtes enam piiratud. Ta otsused põhiseaduse muutmise kohta vajavad rahva kinnitust, kui puudutavad põhiseaduses loendatud eriliselt tähtsaid riiklikke küsimusi.*) Rahvaalgatuse korras võib aga üks kümnendik hääleõiguslikest kodanikest esitada põhiseaduse muutmise eelnõu, mis läheb rahvahääletusele, kui seim teda muutmata kujul vastu ei võta. Põhiseaduse muutmise õigus on seega rahval ja rahvaesindusel, kusjuures rahval loomulikult võimalus seimi otsust annuleerida rahvahääletuse teel.

*) Need on küsimused, mida käsitavad põhiseaduse §§ 1, 2, 3 ja 6. § 1. „Latvija on iseseisev demokraatlik vabariik.“ — § 2.: „Latvija suvereenne võim kuulub Latvija rahvale.“ — § 3.: „Latvija riigi maaala kujundavad, rahvusvaheliste lepingute kaudu määratud piirides, Liivimaa, Letgallia, Kuramaa ja Semgallia.“ — § 6.: „Seim valitakse üldise, võrdse, otsekohese, salajase ja proportsionaalse hääletuse teel.“

Ettetoodud näiteist osutub, et meie aja demokraatlikes vabariikides on maksmas kolm põhiseaduste revideerimise süsteemi: 1) põhiseaduse muutmise ainuõigus on parlamendil, 2) põhiseaduse muutmise õigus on parlamendil ja rahval ja 3) põhiseaduse muutmise ainuõigus on rahval.

Maailmasõja järele sündinud riikides on viimase süsteemi võtnud tarvitusele Eesti ja Iiri (viimane modifitseeritud kujul). Kas oleme seega teinud õnneliku valiku? On põhjust kahelda selle juures.

Obligatoorne rahvahääletus teeb juba iseendast põhiseaduse revideerimise õige paendumatuks. On ju rahvahääletus iseloomult väga raskelt liikuma hakkav aparaat, eriti veel meie oludes, kuna suurem osa meie elanikke üle maa talude kaupa laiali pajsatud on, mis väga raskendab ühistust. Mis meil aga teeb põhiseaduse revisjoni iseäranis raskeks, on see enamuse, mis on tarvilik põhiseaduse muutmise jaatavaks otsustamiseks rahvahääletusel. Meie nägime, et see enamuse peab olema vähemalt pool kõigi hääleõiguslike kodanikkude arvust. See määr on võetud kahtlemata liiga kõrgelt. Jääb küsitavaks, kui suurel määral on võimalik meie oludes niisuguse enamuse saavutamine. Kuna iga hääletuse juures hääled loomulikult ära jagunevad kahe vastaka seisukoha, s. o. „poolt“ ja „vastu“ vahel, siis peab seks, et saavutuks põhiseaduse muutmiseks tarvilik enamuse, osavõtt hääletusest olema väga elav, ja loomulikult seda elavam, mida vähem üksmeelne rahva seisukoht otsustamisel olevas küsimuses. Nähtavasti peab ta elavam olema, kui kõigil meie senistel valimistel ja hääletustel.

Võtame näiteks kas või meie ainukese rahvahääletuse, mis usuõpetuse algkoolide õppekavasse ülesvõtmise küsimuse otsustamiseks korraldati 17.—19. veebruaril 1923. a., ja mille tulemused nii mitmeti tähelepanu väärt. Üldine osavõtt oli 454.168 häält ehk 66,2% kõigist hääleõiguslikest. Jaatavaid sedelid oli 324.933 ehk 71,9%, eitavaid aga 127.119 ehk 28,1% antud häälest. Kuna kõigi hääleõiguslike arv ulatas tookord 685.730-ni, siis otsustas küsimuse kõigi hääleõiguslike vähemuse, s. o. 46,2%. Kuigi meie oludes niisugust osavõttu hääletusest õige elavaks peab tunnustama ja kuigi rahva meelsus avaldus neis tulemusis õige selgelt, oleks meie põhiseaduse muutmise ettepanek samade tagajärgede korral siiski läbi kukkunud. Kuna alust on arvata, et usuõpetuse küsimus puudutas rahvast õige valusalt (sündis ju rahvahääletuski rahvaalgatuse tagajärjena!), siis on küsimuse otsustamine vähemuse poolt väga õpetlik, eriti kui silmas pidada seda, et otsustandev enamuse oli relatiivselt õige suur, otse masendav (üle kahekolmandiku „poolt“, alla kolmandiku „vastu“). Kuivõrd rohkem peab mõni konstitutsiooniline küsimus äratama huvi enda vastu, et võiks sündida ta lahendus põhiseaduse muutmise korras! Sest kahekolmandikulisest osavõtust ja enam kui kahekolmandikulisest enamusest on seks vähe, nagu näeme usuõpetuse küsimuse hääletusest. Peab aga silmas pidama, et konstitutsiooni pahed või hüved on harva nii käega katsutavalt selged, nii ilmselt lõikavad rahvale otse lihasse, et suudaksid rahva hulki suuremal määral liikuma panna, kui see sündis usuõpetuse küsimuse puhul.

Põhiseadus vaikib targu sest enamusest, mis on rahvahääletusel tarvilik põhiseaduse muutmiseks, jättes selle küsimuse lahendamist eriseaduse hoolde. Miks? Vist küll sel otstarbel, et oleks võimalus seda küsimust lahendada muutuvate olude ja tegeliku elu nõuete kohaselt. Ja just nagu prooviks määrati esialgu õige kõrge enamuse määr. Kuid ta toob enesega paratamata kaasa põhiseaduse kivistumise, nagu seda näeme eriti Uues ilmas.

Vist oleks olnud otstarbekohasem, kui rahvaesindusele oleks jäetud rohkem õigusi põhiseaduse muutmisel.

Iga põhiseadus sisaldab loomulikult õige mitmesuguse tähtsusega määrusi. Kuna ühed neist käsitavad kogu riikliku ehituse aluseid, määravad selle vundamenti, kõnelevad teised võrdlemisi vähema kaaluga küsimusist, koguni tehnilisist üksikasjust. Nii ka meie põhiseaduses. Hoolimata ta nähtavast tendentsist määrata vaid riikliku ehituse põhiplaan, hoidudes süvenemast üksikasjusse, sisaldub ka temas võrdlemisi sekundäärse tähendusega määrusi ja maksime, mis ei puuduta enam riigikorra aluseid. Oleks vist küll otstarbekohasem olnud, kui põhiseaduse revideerimisviisi kindlaksmääramisel oleks Asutav Kogu arvestanud seda vahet põhiseaduse üksikute osade vahel ja siis ette näinud ka paendlikuma revideerimisviisi mõne põhiseaduse osa jaoks. Rahva otsustada oleks pidanud jäetama nii öelda „esimese suuruse“ konstitutsioonilised küsimused, kuna teistes oleks otsustamisõigus pidanud olema ka rahvaesindusel, kusjuures rahval oleks pidanud olema samasugune vaheleastumise õigus, nagu meil see praegu ette nähtud lihtsadeuste kohta. Põhiseaduse revideerimine, muutmine ja täiendamine rahvaesinduse poolt oleks sündinud loomulikult mitmesuguste piiravate ja raskendavate tingimuste all, nagu see olemas riikes, kus rahvaesindusel põhiseaduse muutmise õigus.

Meie lõuna naaber Läti ongi niisuguse süsteemi tarvitusele võtnud, nagu nägime, ja sellega on ta astunud küll vist õnnelikuma sammu kui meie. Sest selle süsteemi paremuseks on see, et ta võimaldab hõlpsamini kohandada põhiseadust muutuvate olukordade ja vajaduste järele. Põhiseadus muutuks elastilisemaks, paendlikumaks. Ta võimalikkude puuduste parandamine ja lünkade täiendamine sünniks ilma erilise jõu ja energia kulutuseta ja mõni tarvilik parandus ei jääks määramata ajaks õhku rippuma rahva leiguse või huvi puuduse tagajärjel selle küsimuse vastu.

Kuid ka meie praeguse põhiseaduse piirides oleks võimalik harilikus seadusandluse korras teha meie põhiseaduse revisjon paendlikumaks. Kõige lihtsam tee oleks muidugi rahvahääletusel põhiseaduse muutmiseks tarviliku enamuse normi alandamine hääletusest osavõtjate enamuseeni. Me nägime, et niisuguse enamusega lepivad P.-Ameerika osariigid ja lepib ka Schveitsi liit. Poleks midagi iseäralist kui ka meie lepiksime niisuguse enamusega. Põhiseadus ei tee igitahes seks mingid takistusi.

Mõistagi on aga niisugune enamus vastuvõetav ainult siis, kui kusagil teisel on pimeded, mis takistavad põhiseaduse revideerimist muutumast sealäbi liiga kergeks ja selle tagajärjel sageli võib olla ka juhuslikuks ning kergemeelseks. Ja seks pidemeks võib arusaadavalt olla ainult Riigikogu, kelle kaudu peaksid minema kõik põhiseaduse muutmise ettepanekud. Kui meie praeguse süsteemi juures põhiseaduse muutmise raskuspunkt asub täielikult rahvas, kuna Riigikogu on ainult kas algataja või koguni täiesti passiivne päältvaataja, siis peaks meil tarvitusele võetama süsteem, mille järele igasugune, ka rahva poolt algatatud põhiseaduse muutmise ettepanek läheks rahvahääletusele ainult selle järele kui Riigikogu ta kohta oma seisukoha avaldanud. Riigikogu peaks seega olema väravaks, mille kaudu põhiseaduse muutmise ettepanek võib alles pääseda rahvahääletusele. Ja loomulikult peab see värav olema kitsam, kui harilikkude

seaduste jaoks. Oma otsused põhiseaduse muutmise kohta peaks Riigikogu tegema suurendatud kvorumis juures ja suurendatud hääletenamusega, pääle selle korra, võib olla: kui tal tuleb seisukoht võtta rahvaalgatuse korras esitatud põhiseaduse muutmise ettepaneku kohta. Rahvahääletusel tuleks aga suurendatud enamust nõuda vahest ehk siis, kui hääletusele tuleb rahva poolt algatatud ja Riigikogu poolt eitava otsuse osaliseks saanud ettepanek. Niisuguse, Schveitsi omale läheda süsteemi juures läheks suur osa vastutust põhiseaduse muutmise eest Riigikogu pääle, kes oleks kaastegev ig a põhiseaduse muutmise korral. Ta oleks koguni selles protsessis aktiivsem organ, kuna rahvahääletusel oleks enam ratifitseeriv iseloom. Raskuspunkt põhiseaduse muutmisel, mis asub praegu rahvas, jaguneks, nii öelda, rahva ja Riigikogu vahel; põhiseaduse küpse ja tõeliselt tarviliku revideerimise tagatis, mis seisab praegu ainult rahvahääletusel tarvilikus suures enamuses, oleks selle süsteemi juures küsimuse otsustamises ka h e organ, s. o. Riigikogu (harilikust raskemas asjaajamiskorras) ja rahva poolt. Selle viimase tagamisviisi paremus oleks selles, et siin kaaluv sõna oleks öelda Riigikogul, kes meie riiklis-poliitilise elu teljeks, kelle ülesanne ongi hoolt kanda riikliku hääkäekäigu eest, otsides teid igasuguste pahede kõrvaldamiseks ja ühiskonna vaba arengu kindlustamiseks. See süsteem, millest siinkohal võime ette tuua vaid põhijooned, kaitstes põhiseadust küllaldaselt igasuguste juhuslikkude eksperimenteerimiste eest, annab võimaluse ka riiklikult vähem silma puutuvate konstitutsiooniliste küsimuste lahendamisele asuda põhiseaduse muutmise korras ja neid tegelikult ka lahendada, kuna praeguse süsteemi juures nad võiksid pikka aega järke ootama jääda, nagu juba tähendasime.

Otse loomivastasena tundub meie praegune süsteem, mis vähendab miinimumini Riigikogu tähenduse põhiseaduse muutmisel: Riigikogu, see kogu riikliku tegevuse keskkoh, kus konstitutsioonilised hüved ja pahed peavad olema eriliselt tunded, on asetatud mingi tumma sulase seisukohale, kui peremees-rahvas talitab.

Arn. Susi.

Meie kultuurist.

Kõik mäletavad vististi, kui raske oli mitte ainult meil, vaid ka meie lähematel naabritel oma riiklise iseolemisele euroopa suurriikidelt tunnustamist nõutada. Üks sagedasti korduv küsimus sel puhul kõlas umbes nõnda: missügune on meie väikese riigi ülesanne, otstarve, olemismõte (raison d'être) teiste euroopa riikide peres? Teatavasti leiti lõpuks vastus sellele küsimusele: meie oleme ühes oma naabritega kaitsevalliiks või kaitsevööks Lääne-Euroopale vene enamuse vastu.

Muidugi, ka seda oleme tahes või tahtmata, sest selles peitub meie riikluse eluküsimus. Enamlusele alluda tähendab allumist vene riiklisele maade-ahnitsemisele ja ümberrahvustamisele, sest enamuse nimel ei püüta midagi muud kui püüti enne ilmasõda jumala seatud tsarismi toonitades.

Agaga meiega kui rahvaga oleks lugu väga halb, kui meil pääle tähendatud kaitsevöö-teenistuse enam mingid muud ülesandeid poleks — ülesandeid isenda sisemise mina vastu. Kaitsevöö-teenistus võiks olla nii-öelda meie väline kohus, mis aitab teatud määral kaasa meie iseseisvat olemist kindlus-

tada. Pääle selle leidub meil tingimata mingisugune eriline ülesanne, mis tundub meile tähtsamana ja kallimana, kui kõik muud ülesanded ja mida püüame teostada, ilma et arvestaksime, kas keegi teine seda tunnustab või mitte.

Päälegi usume, et sellest meie erilisest ülesandest oleneb meie kaitsevõõrteenistuse edukuski. Ilma selleta ei või millelgi pikka ja püsivat iga olla. Seda meie erilist ülesannet, meie sisimat otstarvet, olemismõtet ja loomusunnilist tarvidust võiksime sõnaga kultuur tähendada.

Muidugi, selle sõna tähenduse piiride määramisel võiksime lahkarvamistesse sattuda, aga ometi tunneme kõik, lahkarvamistest hoolimata, et me oma kultuuri vajame, kui tahame eksisteerida erirahvana.

Et ka meie lähemad ja kaugemad naabrid asjast samuti aru saavad, tõendab asjaolu, et nad igal parajal silmapilgul küsivad: kus on teie muuseumid, pildigaleriid, teatrid jne. jne.? Ühesõnaga — kus on kõik see, mis räägib meie sisemisest loovast jõust, meie vaimu- ja hingeilmast? Missugused on need andmed ja tunnused, mis laseksid meid kui omapärast olevust märkida üldises rahvaste peres?

Meie kõik teame, et neile küsimistele rahuldavat vastust anda on tänapäev kaunis raske ja täbar ülesanne, sest meil tuleb vastamisel tõsiasiolulisest materjalist üsna ruttu puudus kätte. Ainult ühega lohutame küsijaid: me teeme, me loome; me oleksime juba ammu midagi teinud, aga välise surve tõttu puudus võimalus.

Siin kerkib aga tahes või tahtmata küsimus: on meil siis nüüd väline surve kadunud? Võib meil kui väikerahval, kes teatud geograafilistes tingimustes elab, väline surve kunagi kaduda? Kui väline surve avaldus tänini vägivallana, kas ei ilmu ta nüüd peaaegu loomusunniliku ajena võõra kõrgema kultuuri, või mis veel hädaohtlikum, võõra kapitali näol? Ja mis on lõpuks mõjuvaim, kas põlatud vägivald või ihaldatud kõrgem kultuur, mis tuleb kapitali kaasas? Päälegi — on see tõepoolest kultuur, mis kõnnib tuluotsiva kapitali kaasas? Kas ei ole see enimem midagi sootuks välimist, millele antakse nimeks tsivilisatsioon ja mida mitu korda kergem omandada kui tema eelkäijat — kultuuri?

Tõepoolest, vaevalt võib väikerahva arenevale kultuurile miski kardetavamaks komistuskiviks saada kui väljast valguv suurejõuline tsivilisatsioon. Tema kardetavus peitub nimelt selles, et tema mõjub massiliselt, kuna aga kultuur, vaimliste ja hingeliste väärtuste tulipunkt, ainult üksikute vaimuprismas murdudes pikkamisi, põlvede kestel, kogu rahva sisemiseks omanduseks võib muutuda. Kultuur oletab püsivat tööd, vaimlist ja hingelist seeditamist, kannatamist olemasolu sügavamate küsimuste pärast. Kultuur eelistab ikka puurivat usundlikkust, valdavat iha ja unistust kättesaamatu järele. Kultuurid luuakse ikka tuleriitadel, vanglates, ahelais, vaikeses toakeses tulevalgel, tähtise taeva all, katakombides. Kultuurid olenevad süvenemisest iseendasse ja oma ümbrusse, sellepärast jääbki kultuur harilikult üksikute eraomanduseks, vähemalt on seda kultuuri kõrgemad saavutused. Eriti võiksime seda toonitada euroopa kultuuris, selles üksikute ja erakute omanduses, mispärast nii mõnedki on muutunud selle kultuuri vastaseks ja eitaajaks.

Agas ütlege, kuidas annaksitegi massile aimu kõrgema matemaatika viimseist saavutustest, Bachi muusika ülevusest või kunstluule hingelisest

peensusist? Ja ärge mõelge, et massi all tuleks mõista ainult harimatuid. Ka suuremale hulgale harituile on euroopa kultuuri ülimald saavutused samuti kättesaadatud nagu harimatulegi.

Tsivilisatsioon aga, see kultuuri järelkäija, osalt kaasaskõndijagi, on palju rahvapärasem loomakene. Tema ei nõua üksikute andumust vaimu- ja hingeilma süvenemisele. Tema ei nõua valitut, kes teda esialgselt seediks, et nõnda võimalikuks saaks tema omandamine ka laiemais piirkonnis. Tema omandamine ei eelda mingit usundlikkust, sisemist ilha või valdavat unistust kättesaamatu järele. Samuti ei oleta ta ka tuleriitu, vanglaid, tähtis taevast, võluvat kuupaistet, katakombe ega värisevas valguses helendavat üksikut toakest. Tsivilisatsioon on üldse väga sõbralik olevus, sest tema võib tulla ka ilma igasuguse sünnitusvaluta, ilma igasuguse uuestisünnita. Veel enam: tema tuleb ikka ise, tema tükib pääle, sest tema sõidab kaasa iga ärimehega, iga diplomaadiga, iga kaubajuudiga. Tema on himur hukutaja, sellepärast poeb ta sisse salakaubanagi, nagu seisaks ta piiritusega suures suguluses.

Tsivilisatsioon ilmub ikka massiliselt ja tema saavutamiseks pole sagedasti midagi muud vaja kui aga raha: tsivilisatsiooni võib osta, kultuuri ei kunagi, sest tema sünnib ainult veest ja vaimust. Viimane asjaolu teebki tsivilisatsiooni palju kättesaadavamaks ja ihaldatavamaks kui ükskõik missuguse kultuuri. Võõra tsivilisatsiooni omandavad sagedasti kõige päält need, kel puuduvad eeldused igasuguseks kultuuriks. Rokoko'st ja Chippendale'st räägitakse meil tänapäev mööbli tõttu vististi seal kõige rohkem, kus neist mõisteist kõige tumedam arusaamine — räägitakse lihtsalt sellepärast, et raha jätkub ka arusaamatu ostmiseks. Muidugi sihitakse niisuguseil korral kergel keelel kultuuri poole, aga selle viimasega on siin kõige vähem tege- mist. Tõusikluse ajajärgul otsige harimatult ja haritult massilt kõike muud, mitte aga kultuuri.

Mõistagi, et see on päris loomulik nähtus niihästi meil kui mujal. Küsi- mus on vaid selles, kas võidame ja missugusel määral võidame tulevikus tõusikluse, kes ahmib tsivilisatsiooni järele „mida võib rahaga osta, ja karjub säälijuures kultuurist, nagu oleks see mõni rahvusvaheline laadakaup? Ehk näeb enamik ka edaspidi kultuuri selles, kas keegi autotab või jalutab, kiri- kus laulda kõõrutab või Mustas kassis muusikat „naudib“, vuntsid ära ajab või inglise moodi järele pügab, kinost vaimstub või operetis pisaraid valab, isamaalist likööri joob või prantsuse lõhnaõlist lehkab, shimmib ja fokstrotib või ringmängib ja tuljakut lõhub, five o'clock'il „teed tantsitab“ või kuski isamaalikus kohvikus keelt peksab, smokingis flirdib või sabakuues raha pääle kaarte mängib, kastanit või kartulit sõõb?

Muidugi, palju lihtsam on tsivilisatsiooni saavutusi äri kaudu omandada, kui raske isikliku töö ja süvenemisega uut kultuuri luua või võõrastki kul- tuuri tundma õppida. Ei ole huvitav kultuuri loominguks anduda, sest see ei tasu end kunagi nii rikkalikult kui tsivilisatsiooniga angeldamine. Ja seda mitte ainult linnades, vaid ka maal, mille elaniku üldine kapitali keer ikka enam ja enam endasse kisub. Vaadake või ainult meie või valmistamist: mõne aastaga kuult tuhandelt puudalt kahesaja tuhandele väljaveos! Ja mida enam me oma maateid parandame ning raudteid juurde ehitame, seda suurema võimaluse omandab kapital ka talupoega oma nõiaringi kiskuda. Ka tema kõrvus ei helise varsti enam midagi muud kui aga raha ja raha. Ühelt poolt tekib ikka suurem tarvidus kapitali maaparandusse, põllutööriistadesse ja hoonesse mahutada, teiselt poolt kasvab paratamata nõue kulutatud kapi-

tali tasumiseks. Vaevalt suudab inimene niisuguses olukorras igakord kapitali peremeheks jääda, palju sagedamini käsutab kapital peremeest.

Aga kapital on harva inimesest filosoofi, teadlase, helilooja või luuletaja teinud. Kapital ei armasta mingisuguseid unistusi, tema nõuab külmalt kalkuleerivat mõistust. Mammona jumalad on väga reaalsed ja asjalikud loomakesed, neid peab võima mõõta, kaaluda hinnata, või mis pääasi — nennakesed, neid peab võima mõõta, kaaluda, hinnata, või mis pääasi — nennimis ajab ainult üleolevale naeratusele.

Kahtlemata leidub üksikuid, keda seest ja väljast voolava kapitali keer ei suuda endasse mässida ega kultuuritööst jäädavalt eemale kiskuda, aga küsimine peab, missugusel määral jõuavad need üksikud välise tsivilisatsiooni tulvaga võidelda, selle masendavalt labastavat mõju halvata? Eks ei kipu ka need vaimlise töö alad, mis varemalt andusid kultuuri süvendamisele, ikka enam ja enam masinlikuks rahateenimise allikaks muutuma. Võtke või näiteks raamat. Isegi meil võiks raamatuid kirjutades kenakesti ära elada, ainult — kui turu nõudeid silmas peetaks. Raamatus peab õppima harilikku turukaupa nägema. Ja mitte ainult et oskate kohast turukaupa produtseerida, ei, vaid peab ka oskama teda haaravalt ja kõditavalt reklameerida, umbes samuti, nagu tehakse seda siidisukkadega, saapamäärdega või lõhnaõliga. Peab oskama ja tahtma kõige esmalt paljutootava ja silmatorkava päälkirja leida, kuigi raamatu sisu kaugeltki sellele ei vasta.

Selles mõttes oleme meiegi kenu edusamme teinud. Vaadake ometi meie uuemaid kirjanduslikke teoseid: suured, kõlavad ja sügavad päälkirjad! Haarate ramatu, nagu peaksite mõnda ilmutust peos. Aga kui olete läbi lugenud, siis valdab teid enamiste pettumus. Tundmuse asemel enamiste oskavalt kirjutatud sõna, meeleliigutuse asemel ainult edev poos, pureva mõtte asemel intelligentne targutus, luule asemel kena kõnekään, hiilgavalt leitud võrdlus... Loodakse nõnda kultuuri? Tasakaalustatakse nõnda võõra tsivilisatsiooni masendavat tulva, mis hoovab vahuveinina, lõhnaõlina, saapamäärdena, kingakontsana, moodsa tantsuna, siidisukana, rõveda öölokaalina?

Ei, mu armsad! Mitte midagi selletaolist! Nagu me kõik teame, isegi meie ainukeses kõrgemas õpeasutuses on tänini kõike muud tehtud, kui seda kultuuritööd, mida vajame oma iseolemise püsivamaks kitiks. Ka sääl on tänini tarvidus, päälegi ka võimalus rohkem tsiviliseeritud diplomeerimiseks kui kultuuri süvendamiseks. Ja meie kunstnikud ning kirjanikud? Vaevalt leidub neil aega süvenemiseks oma valitud vaimlisse ülesandesse. Ka neid piitsutab igaihte eriviisil kapital. Kõige edukamalt näib arenevat nõndanimetatud kehakultuur, aga vaevalt on sellel palju ühist tänini mõistetud euroopalise kultuuriga. Et aga sellest arengust nii laialdaselt kaasakistud ollakse, see räägib meie kultuurimõistest ja kultuuriidealist selget keelt.

Ei, ei, meid võivad igasugused hädad ja haigused vaevata, kultuurihai- gust on meil ometi sootuks vähe, kui mitte keelte õppimist teenistuse või äri otstarbel selleks ei taheta pidada. Ja tõepoolest peabki kultuuri loomiseks nähtavasti pisut haiglane olema, kuigi tänini ükski pole osanud öelda, missugune see pisielukas on, mis sünnitab kultuurihai- guse. Inimestes peaks tek- kima midagi tervendava usuhullustuse taolist, mis ajab oma huvide, arva- miste, tõekspidede ja päleuste eest kas või surma. Peab ikka midagi pöö- rast, uskumatut, üsna võimatut taotlema, kui mõeldakse raiuda mõne uue kultuuri tugisambaid. Kas me seda suudame või mis pääasi — kas me seda kui paratamata elutarvidust tahame? Lähemad aastad annavad ehk selles

vastuse. Aga üks on kindel: kui meie oma oludes midagi tõesti omapärast mõtleme luua, mis pole nipenäpe lähemalt või kaugemalt ilmaturul, siis ootab meid raske ja kestev töö, mis nõuab sitket ja püsivat jõudu vaimlisel alal: midagi selletaolist, nagu on olnud nii mõnelgi meie mehel kehaliselt. Ja tõekspidet omas asjas, veendumust, otse pöörast, peaaegu naeruväärist usku vajame kõigele lisaks või alustingimuseks.

A. H. T.

Poliitiline võitlus.

Aastasadu on kestnud teadusmeeste juurdlemine küsimuste kallal: Mis on ehk peaks olema riik? Mis on ehk peaks olema õigus? Kuid veel keegi ei ole suutnud kõigile vastuvõetavat kõikesisaldavat vastust anda nende, ega ka teiste sellesarnaste küsimuste pääle.

Ometi on aga selge, et riik on olemas inimeste, nende tarvete ja püüete jaoks.

Kuid riike on palju ja inimesed kuuluvad väga mitmesugustesse riikidesse. Sellepärast siis: riik ei ole olemas ükskõik missuguste inimeste, vaid ainult teatavate inimrühmade, oma elanikkude ja nende tarvete jaoks.

Läbi aastatuhandate tunneme n. n. „absoluutse vaenluse“ säädust, mis kõneleb sellest, et inimene on inimese, üks inimrühm teise inimrühma ägdam võistleja ja vaenlane. Sellest — riikide põhiülesanne ja püüe: lahti pääseda ümbruse võimust ja mõjust, kaitsta ennast ja oma liikmeid väliste võistlejate ning vaenlaste vastu.

Nähtavaks saab see püüe kõigepäält selle tagajärjel, et igal inimrühmal, kes moodustab riigi, on oma maa-ala, mis teiste riikide maa-aladest selgete piiridega lahutatud. Riigi moodustavad — tükikene maad ja tükikene inimkonda, ütleb üks uurija.

Ajalugu tunneb küll ka ilma kindla maa-alata riike. Teame, et rahvaste rändamise ajal neid moodustasid mitmed rahvad, kes terves omas koosseisus oma kuningate juhatusel sõdides hoovasid idast läände, põhjast lõunasse. Teame, et isegi veel kaugematel aegadel, ajaloo hämarus, paljud riigid maa-alaliselt väga lõdvad olid. Keegi valdaja asutas ühel aastal laialise riigi, teisel aastal ei olnud seda enam. Aafrikas on seesuguste riigikujude sünd ja surm igapäevane nähtus veel tänapäevgi. Ja üks maksnud Eestiski muinashõimud „riigimakse“ kord ühele, kord teisele riigile. Kuid rahva edenemise, maaomanduse kindlakskujunemise ja maaväärtuse tõusu tagajärjel on riigid ikka ja ikka koondunud enamvähem püsivaile, kindlapiirilistele oma maa-aladele.

Kultuur-riike ilma kindla maata ei tunne me ainustki.

Edasi võime riikide püsiva elusäädusena tähele panna oma vahelise vaenluse olemasolu. Muistses riikides peeti iga väljamaalast — vaenlaseks, kes pidi ise end kaitsema sõjariistade abil, ehk erilepinguga omale julgeolekut nõutama. Veel mõni aastasada tagasi oli iga rigi vooruseks — niipalju kui võimalik omale teiste riikide kulul kasu lõigata, niipalju kui võimalik teistele riikidele kahju teha. See voorus on nüüd, aastasadade jooksul, palju „õrnama“ kuju omandanud. Ta on pidanud aset andma väga mitmesugustele riikidevahelistele liidu ja rippuvussuhetele. nagu seda tõendab

Ühisriikide ja Saksa riigi ning mõnede teistegi föderatsioonide tekkimislugu. Ja praegusaja kõige iseseisvamadki riigid on teiste riikidega niivõrd mitmekesiste sidemetega ühendatud, et täiesti iseseisvaid, täitsa rippumatuid riike raske leida. Riigid on astunud omavahelisse rippuvusse, mille selgemaks näiteks rahvasteliit. Kuid kõigest hoolimata oleme riikidevahelise vaenu lõpulikust kadumisest veel kaugel! See vaen on peenenenud, kuid mitte likvideerunud.

Mida kindlamini riik oma naabritest eraldatud, seda parem tema iseseisvusele. Need eraldused võivad olla välised, looduslised. Kui võrd vähema tunneks Eesti oma julgeoleku, kui tal puuduks idapiiril lai lainetav Peipsi, kui tema kaldaid uhtuvate merelahtede rannajoonte asemel asuksid vägevate vähesõbralikkude suurriikide piirid!

Veel tähtsamad on aga iga riigi sisemised erinevused oma naabritest. Kõik, mis igas riigis erilist, teistest lahkuminevat, on tuluks ja kasuks tema olemasolule. Eesti paremaks kaitseks suure idanaabri vastu on meie rahvus, ühiskond, kultuur, mis teravalt erinev Venest. Ning erilist kultuuri. rahvushinge, peetakse igale riigile kõige tõsisemaks aluspõhjaks.

Riikide omavahelist vaenulikkust leiame sagedasti nende tekkimisloost. Paljud, väga paljud riigid on tekkinud sõdade ja vallutamiste kaudu. Anglo-sakside riigid tekkisid keltide kukutamisest, Inglise riik — anglosakside äravõitmisest, Briti ühendatud kuningriik lõpuks Valesi, Schoti ja Iiri valdamisest. Soome riigi aluspõhjaks on rootslaste poolt võidetud edel praeguses Soomes, millega ühendati hiljemvallutatud Häme ja Karjala alad. Nii moodustunud Soome sai riigiks valdamise kaudu Vene poolt ja täitsa iseseisvaks riigiks maailmasõja sündmuste kaudu, eriti enamlaste kukutamiseks peetud „vabadussõja“ kaudu. Ja Eesti? Eks ole sellegi tekkimise loos kaaluv osa just vallutamistel ja võitlemistel, mida tema pärast on pidanud Lembit ja teised vanemad, rüüfilite orduriik, Rootsi, Daani, Poola, Vene, Saksa, kuni meie eneste poolt teostatud lõpuakkord — vabadussõda — aluse andis meie nüüdsele omariiklisele organiseerumisele.

Muistse Greeka Ahhäat, Kesk-Euroopa Schveitsi ja Hollandit ning Ameerika Ühisriike peavad ajaloolased sagedasti vabatahtlikult tekkinud riikideks. Kaks esimest nende hulgast on suurte mägestikkude maad, kus rahvaid raske oli võita ja vallutada. Kaks viimast aga, kui nad ka otsekoheselt vallutamisest ei ole tekkinud, on siiski võitlema pidanud vallutamise tagasitõrjumiseks; ja üks pidanud samasugust võitlust võitlema Schveitsi esimesed kantonid, omandades selles niisuguse kuulsuse, mis Schveitsi palksõdurid otsitavateks väetugedeks muutis paljudele valitsejatele. Ning ühtlasi: Eks ole suur osa praegusest Schveitsist just juurevallutatud maa- ja mägestiku-ala? Ja üks ole Ühisriikidegi praegune laius unistuseks olnud, kui esialgne union mitte juurevallutanud poleks laialisi maa-alu edelas, läänes ja põhjas ning kui põhjapoolsed riigid ei oleks kukutanud lõunapoolseid kõige verisemais kodusõdades, mida uuem ajalugu tunneb.

Sellest üldine kokkuvõte: lähemalt vaadeldes ei leia riiki praegusel ajal, mis oleks tekkinud ehk oma nüüdse kuju omandanud täitsa rahulikult ja vabatahtlikult. Pääsajalikult aine- ja sõjaväeline võitlus ning jõud on loonud riigid ja peab ülevall nende iseseisvust, olgu otsekoheselt ehk kaudselt — teiste riikide kaudu. Viimast väidet kinnitab ilmasõjaaegne Belgia saatus, mis on aluseks meie, eestlastegi lootuspsühholoogiale, kui hädaohus ida ees pöörame oma pilgud põhja, lõunasse, läände . . .

Võitlustega, võitudega ja vallutamistega ei looda aga mitte üksi riikide vaheline iseseisvus, vaid nende siseminegi ehitus ja kord. Valdajad on võinud riike asutada ainult siis, kui neil seks käsitada oli sõjaväeline jõud ning rahvas, keda valitseda ja kellelt maksusid nõuda. Teisiti öeldes: riike asutava ja ülalpidava jõu hallik peab peituma riigi s i s e m u s e s. Ilma sisemise võimata ei suuda ükski riik täita omi väliseid ülesandeid. Riigi- ja valitsusvõimuta ei ole olemas riiki. Sellest on riigitcadlased tuletanud tabava väite: Isegi kõige pahem survevalitsus on parem kui igasuguse valitsuse puudumine!

Rahva alistumine riigivõimule on riiklise olemasolu nurgakiviks mitte üksi vanaaegseis ja praegusaja poolmetsikuis vägivallariikides, vaid kõige edenenumais, kodanikkude laialiste põhiõigustega kultuurriikideski. Kuid missugune vahe on siiski mõlemat liiki alistumise põhiloomuses! Ei oleks ükski muinasaegne rahvas vabatahtlikult andunud Egüptuse vaaraode ja Assüüria suurvüringate raskesse orjusse; nende hirmuvalitsejate ääretu võim põhjenes ainult halastamatul sundusel. Kuid nüüdisaja demokraatlikkudes kultuurriikides leiame koguni vastupidise võimusuhte: vabad rahvad ning neist olenevad valitsused, neist rippuv riigivõim!

Praegunegi riik on sunniasutus, kuid mitte enam vägivallavalitsejaist, vaid rahvast oleneva ja rahva poolt teostatava riigivõimuga. Üksik rahvaliige on täisõigusline kodanik selles riigis, aga siiski ka riigi „alam“: ta ei saa riigivõimu mõju alt end igal silmapilgul oma tahtmis: mööda vabastada. Kas ta riigisundust õigeks ehk väärriks peab, ei etenda osa. Mõistus ja mõte kõnelevad meile, et riigivõim peab olema, et see on riiklise olemuse paratamatus.

Aga just see teadlikkus juhtiva riigivõimu paratamata tarvilikkusest on seks kaasa mõjunud, et rahvad uuemal ajal isevalitsejate meelevalla on kõrvaldanud ning selle asemele riigi suurtele otstarbetele paremini vastava riigivõimu loonud. Ning mida ennemini riigivõim on hakanud tegutsema riigi ühiseks kasuks ja tuluks, seda rohkem on tema sundmus ja valitsemine riigiliikmetele kaitseks ning eluhõlbustuseks muutunud, alamate orjalt kartus iseteadvaks sääduseaustamiseks kujunenud, rahva nüri alistuvus arusaajate kodanikkude poliitiliseks ohvrimeelsuseks ja ühiskondlikuks teguhimuks arenenud.

Kuigi riigivõim ise on püsinud samana, on tema käsitajad aegade jooksul suuresti muutunud. Iga eluvõimas riik püüab kasvada, mitmekesistuda, täieneada. Rahvas rohkeneb ja kosub, tema eluvõimalused arenevad ja erinevad, tema tõulised püüded tugevnevad, tema ühiskondlikud klassid ja rühmad omandavad järjest rohkem jõudu ning nende vastolud teravnevad. Kõik need tegurid üheskoos, tervikuna, ja samuti ka igaüks omaette on riiklises elus mõjujoududeks, mis kogu looduses valitseva „võitlus elu eest“ põhimõttel poliitilise võimu juure tungivad, püüdes tarvitada seda oma kasuks. See tung ja võistlus muutub ikka elavamaks ja elavamaks ning selle tagajärjeks ja kujukseks on poliitiline võitlus tervel väerinnal, riigi kõigil äärtel, ühiskonna kõikides kihtides. Esinedes väljaspoole ühise võitlus- ja võistlustervikuna, peidab riik samal ajal enese sisemuses tervet rida elavaid üksuseid, individualiteete, missugused igaüks ise võistlus- ja võitlustervikuina riigi piirides mõjule tungivad.

Kuid sama sund ja paratamatus, mis inimesi riikide asutamisele ja riigivõimu korraldamisele on viinud, sunnib neid ka sisemises poliitilises võitluses järk-järgult oma kirgi taltsutama ja seks korraldatumat kaju valima. Korralagedate ja veriste sisemiste võitluste asemele, mis alamal arenemisastmel olevaile riikidele nii omased (näit. praegune Hiina, Mexiko!) on astunud korraldatud erakondade võitlused ajakijranduse, erakonnakoosolekute, valimiste ja hääletamiste kaudu. Kuid selle haritud ja peenenenud katte all elab ja kudeneb edasi see absoluutse vaenluse igavene ürgjõud, mis ei leia rahu, enne kui ta oma vastase on kukutanud ning takistamatult võib maitseada igatsetud võimuvõidu mõnust. Väga tabavalt lausub G. Rätzenhofer selle kohta: „Poliitika on hoolimata jõukatsumine, mida võib mõista ainult dünaamikana (jõuõpetusena)“.

On olemas väga mitmesuguseid poliitilisi jõude; ka ühes ja samas riigis võivad need eri oludes väga erisugused olla. Siiski on ühed neist üldisemad, püsivamad, mõjuvõimsamad kui teised. Iseäranis on seda verisugulusel, ühisele keelele, kultuuril ja mineviku pärandustel tuginevad loomulikud rühmad. Ürgjõulisemad aga viimaste hulgas on rahvatõud ja rahvused. Riikides, kus on kaks ehk rohkem rahvusi, tekib poliitiline võitlus nende vahel varem ehk hiljem paratamata. Rahvaste võitlus on kõige sitkem kõigist poliitilistest võitlustest; see jätkub riigis alata, igasuguse riigikorra valitisedes. Tuletagem meelde kas või Iirimaa! Ka siis, kui võitlus juba täielikult näib kustunud olevat, hõõgub ta „tuha all“ ometi edasi. Ta tarvitab oma hääks kõiki võitlusvõimalusi, algades selgitava ja hariva äratustõoga ning lõpetades suurte valimiste müriseva „suurtükivõitlusega“. Eesti rahvas teab enesegi minevikust vene surveaja, pärast rahvuslist ärkamisaega, selleks küllalt ja küllalt näiteid!

Sellepärast: Tõud ja rahvused on kõige usaldusväärsemaiks tugedeks igale riigivõimule, kes nende nõudmisi rahuldab. Ajalugu on näidanud, et riigi väliselgi iseseisvusel kõige kindlamad nurgakivid sääl on, kus üksainus rahvus riigivõimu teiste võistluseta oma käes peab. Eestigi vabariiki ei saaks meie kaugeltki ette kujutada nii sitkena, kui ta mitte ei oleks ühtlasi puht-eestlaste vabariik!

Loomulikkudeks poliitilise jõu rühmadeks, kelle poliitiline mõju aga kaugeltki võrreldav ei ole tervete rahvatõugude ja rahvuste omaga, on ka valitsejassood. Kus seesugune olemas, sääl on ta alati poliitiline tegur, kellel oma kindel toetajate hulk, iseäranis, kui valitsejassool on vanad juured ja tähtsad ajaloolised teened. Mõnel pool, nagu näit. Inglismaal, on rahva rõhuv enamus vana traditsiooni mõjul ustav kunigluse toetaja, kuigi kuningavõimu tegelik poliitiline tähtsus sääl peaaegu nullini on alanenud.

Loomulikkude rühmade kõrval on kõige tähtsamaiks ja muudatustevõimsamaiks poliitilisteks jõududeks majanduslised klassid. Terve ilma poliitiline ajalugu on seniajani olnud pääasjalikult maaomanikkude ja maaomanduse ajalugu. Rohkearvulist ja tervemõttelist iseseivtate maapidajate klassi peetakse mitte ainult meil, vaid ka mujal riiklike ehituse kõige kindlamaks aineliseks ja kõlbliseks toeks, teisest küljest aga pakub ajalugu lugemata hulga näiteid, kui hädaohtlikuks poliitiliseks teguriks on just suur ja viletsates elutingimistes elutsev maarentnikkude klass, iseäranis riigi ärevail, kriitilistel silmapilkudel. Kõige hilisema näite selleks leiame Soomest, kus rohkearvu-

line topparite (popsnikkude) hulk kõige suurema hulga andis Soome iseisvuse vastu võitlejaid kommunistide ridadesse.

Riigis leiduvad rohkearvulised majanduslised vastolud on harilikult koondunud kahe suure laagri ümber. Juba greeka mõteteadlane Plato oma „Riik'is“ ütleb, et iga greeka riik tõeliselt koos seisis mitte ühest, vaid kahest riigist: rikaste ja kehvade omast. Nii on lugu igalpool praegugi. Ühel pool varandusega ja teisel pool varanduseta klassid on veel praegugi raskemateks vihkideks riigivõimu kaalutaldrikuil, millede vahel seisvad keskklassid püüavad ära hoida liigkaldumist ühele või teisele poole.

Harilikult seletavad erakonnad, mitte ainult meil, vaid ka mujal, nagu põhjereksid nad ainult puhtaatelisel, puhtpõhimõttelisel alusel, eitades iga-sugust omakasu. Tõeliselt on aga poliitilises elus paljaste põhimõtte-tega liig vähe ära teha. Ajalugu näitab, et n. n. aatelised erakonnad ikka on olnud silmapilkseiks, nõrkadeks nähtusteks. Poliitilised õpetused ja aated vahelduvad ning muutuvad nagu riidemoed. Kuid rahva tarbed ja tulud on püsivad ja mis neile põhjeneb, see ei muutu igal aastal ega aastakümnelgi. Sellepärast teevadki abstraktsed tõekspidamised ja aated erakondi ebakindlaiks ja lõtvadeks, mille vastu aga sagedasti halvaks-pandavad ainelised alused oma erakondi püsivusega, järjekindlusega, jõuga ja võidukindlusega varustavad.

Seega siis — püsivat tulu on poliitilistel erakondadel eestkätt niisugustest põhimõtetest, mis ei hõlju kusagil pilvedel, vaid põlvnevad nende rahvakihtide tegelikkude eluolude pinnalt, millele üks ehk teine erakond end toetab.

Riigis on küll ka seesuguseid püüdeid, mis ühede ning teiste otsekoheste aineliste tulude rahuldamise kaudu endid lahendada ei luba. Kus riikline elu veel algastmel, kus on olemas puudusi, mis haavavad rahva üldist õigustunnet ja kultuurkäsitust ning kus poliitiliste olude kitsus rahval tee sulub tõsis-tele poliitilisele tegevusalale, sääl võivad kergesti ka puht-aatelised püüded laialist poolehoidu leida. Kuid nende puht-aatelistegi liikumiste poliitiliseks eesmärgiks on oma võimulepääsemine vastaste kõrvaletõrjumise kaudu.

Mitte ainult meie, vaid ka teiste maade poliitilises elus on sagedasti õige laialiselt kuulda hääli, mis hukka mõistavad erakondlist võitlust, kuid ometi võtavad ka hukkamõistjad ise sellest igapäev ühel ehk teisel viisil osa. Tõsi, meil kui ka mitmetes teisteski noortes riikides, on erakondlised võitlusviisid mitmes suhtes tooremad ja madalamad kui vanemais kultuurmaades. See viiga on aga parandatav ja ei õigusta meid veel eitavalt hukka mõistma poliitilisi erakonnakorraldusi, mis on meie ammuga tsetud õiguseks riiklises ja omavalitsuslises elus ning mis on tunnistanud meie rahvaesituse — riigikogugi — tegevuse paratamatuks aluseks.

Rahu, mida erakondade häälekandjad vastaserakondadele jutlustavad, ei ole sagedasti ka muud midagi kui variurahu oma enese huvide paremaks võiduleaitamiseks. On jällegi kohane nimetada viimaste aastakümnete kõigesuurema poliitikauriija G. Ratzenhoferi väidet, mis ütleb: poliitiliseist võitlusest loobumisele kutsumine võib tähendada ainult seda, et rahuharrastajail on isiklik huvi olevate olude jätkumisest. Seesugust paigalolemist kaitsevad ainult need, kes jätkuvas võitluses midagi võivad kaotada ehk kes

tulu juba omale kaukasse kogunud. Poliitiline rahuaeg tähendab ainult kas võitlusseeria lõppemist ehk uue algamist.

Poliitilisel erakonnavõitlusel peavad muidugi oma piirid ja reeglid olema, nagu igas muuski korralikus võitluses. Kuid riik ei saa ära hävitada erakondi ja erakondadevõitlusi, ilma et ta ei hävitaks ka iseennast. „Poliitiline võitlus on — ütleb Rätzenhofer — isikute olemasoluvõitluse kõrgem kuju; see on kõigekõrgem inimlik tegevus, mis kõlblise idu inimeses elule aitab ja kultuuri äratab“.

Ainetel A. T-nn.

Arstiteaduskond ülikooli põhiseaduse arvustusel.

Nagu teada, andis riigikogu ülikooli põhiseaduse uuesti läbivaatamiseks selleks valitud erikomisjoni. Mõnelt poolt kuuldus nurinat selle sammu üle, mis ainult seaduse elluviimist viivitavat ja asjata kuluisid enesega kaasa toovad. Nimetud erikomisjon ei olla põhipanevaid muudatusi teinud ja vähemad parandused oleks võidud läbi viia seaduse eelnõu harutamisel riigikogu üldistangutel.

Paari kuuline viivitus ja seaduse eelnõu uuesti põhjalik läbisõelumine võib minu arvates asjale ainult kasulik olla, silmas pidades iseäranis kaebatusi. mis kuuldavale tulid seaduse eelnõu sisseandmise ajal riigivalitsusele, et ta liialt ei olla jäbi käinud arvustuse tulest.

Üksikute teaduskondade arvustusel erikomisjonis käis võrdlemisi kõige paremini arstiteaduskonna käsi. Suuri mõtete lahkuminekuid ilmsiks ei tulnud ja otsustati jääda ettepanud kava juurde. Kuna komisjonis pääasjalikult koosseisu koondamise ja vähendamise võimaluse küsimus kõne alla tuli, mille juures edaspidi peatan, oli juba varemini teisalt soove avaldatud arstiteaduskonna õpetoolide arvu suurendada parema erinemise kättesaamiseks. Sõjaministecriium soovitas väljakirurgia õpetooli, tervishoiu nõukogu — sotsiaal hügieeni õpetooli ja farmatsöitide ühisus — kahte õpetooli, nimelt galeenilise farmaatsia ja keemilis toksiko- ja bromatoloogia dotsentuuri. Õpetoolide arvu suurendamine ei leidnud omal ajal ministeeriumide vahelises ja riigikogu hariduse komisjonis poolehoidu. Farnatsöitide ühisus esines uuesti oma sooviavaldusega erikomisjonis.

Nende ridade ülesandeks on selgitada küsimust, kas on tarvidust arstiteaduskonna õpetoolide arvu ülemal ettetoodud kujul suurendada, ehk kas on võimalik praegust arvu vähendada?

Arstiteaduskonna ülesandeks on kõige päält ette valmistada seesuguste üldteadmistega arste ja farmatsöite, kes pääle ülikooli üldise kursuse lõpetamist võiksid tööle hakata. Selleks tarviliste teadmiste omandamise ulatus on teaduste iseäranis viimase aja kiire arenemisega suureks paisunud. Aja nõuetele vastavalt oli arstiteaduskond sunnitud endist Vene õpekava muutmata ja täiendama ja teadusliste distsipliinide jaoks, mis seni mitme teise õpetooliga seotud, nüüd aga saanud iseseisvateks, uusi õpetooli looma. Vene ajal alatud õpetegevusele sugu- ja nahahaiguste ja kurgu-, nina- ja kõrvahai- guste, ja lõpuks lastehaiguste alal tuli anda täielik kodaniku õigus eriliste õpetoolide näol. Seroloogia arenemisega ei olnud enam võimalik ilma bakterioloogia õpetoolita läbi saada, päälegi kus õpetool täidab ühtlasi põllumajandus- ja loomaarstiteaduskonna nõudeid ja ka matemaatika-loodusteaduskond üldise

bioloogiaga arvestama peab. Närvikava lähem tundmaõppimine, mis järjest rohkem haigusnähtusi meil selgitada aitab, millede põhjusi seni mujalt otsiti, nõudis tungivalt eriõpetooli ja kliiniku ellukutsumist. Farmaatsia teadusala, mis ajaga ikka rohkem keemilisse voolu nihkunud, rääkis vastuvaidlemata õpekava muutmise ja täiendamise poolt, mille tagajärjeks oli õpeaja pikendamise kahe aasta päält kolme pääle. Sellega lahutamata ühenduses seisib farmatsöotilise keemia õpetooli loomine. Pääle selle tulid veel juurde mitmed vähemad ained, mis moodsas arstiteaduses on üles kerkinud ja mis üksikute õpetoolide vahel jagati.

Teaduskond sai selle laiendatud õpekava vastuvõtmisega täielikumaks kui kunagi enne, kuid selle elluviimise juures kippus viieaastane õpeaeg lühikeseks jääma. Veel uute õpetoolide juurde asutamine tooks enesega tingimata kaasa õpeaja pikendamise. Kuigi praeguse aja majanduslisi raskusi ka silmas pidada tuleb, ei tohiks need ometi niivõrd mõjuvaks vastukaaluks olla, et õpeaja pikendust mitte maksma panna, kui seda nõuavad teaduse huvid. Üksikutes riikides on arstiteaduse õpeaeg tuntavalt pikem kui meil. Õpeaja pikendusel on tema hääde külgede kõrval ka omad varjuküljed ja just silmapaistvaid tagajärgi ei ole näha sääl, kus isegi tuntav pikendus juba mõni aeg maksev. Eriteadlasi ei valmista ette ka kuus ehk seitse aastat vältav õpeaeg. See sünnib pääasjalikult ikkagi pääle kursuse lõpetamise. Viiest aastast jätkub, kui õpetegevust otstarbekohaselt korraldada ja üliõpilasi mitte koormata teoreetiliste loengutega, nii et neil aega jääks enese harimiseks raamatute kaudu. Päärõhk õpetegevuse juures tuleb panna praktiliste harjutuste pääle. Seda uuemat voolu on ka Tartu ülikooli arstiteaduskond oma täiendatud õpekava elluviimisel silmas pidanud ja teoreetilisi loenguid võimaluse piirideni vähendanud. Kuid sellegipärast on meil teoreetiliste loengute arv suurem kui Öhtu-Euroopa ülikoolides, sest et iseäranis põhiainete omandamise pääle rõhku pannakse ja võimalik ei ole väljamaa eeskujul aineid mitmes ülikoolis kuulata. Näiteks loetakse hügieeni väljamaa ülikoolides ainult 2—3 tundi nädalas aasta jooksul, meil aga 4 tundi ja pääle selle veel praktilised harjutused 2 tundi. Võib olla, et ka nimetatud tundide arvust ei jätku sotsiaal-hügieeni osa küllalt põhjalikuks läbiviimiseks, kuid eriõpetooli loomisega ja tundide arvu suurendamisega ei saaks ikkagi eriteadlasi sellel alal õpeaja kestvusel. Meil puuduvad isegi kõige tähtsamad sisseseaded sotsiaalhügieeni alal, nagu veevärk, kanalisatsioon jne., et üliõpilasi nendega praktiliselt tutvustada. Ei ole ka veel kindlasti välja kujunenud õpekava piirid sotsiaalhügieeni ja sotsiaalmeditsiini vahel. Viimase tähtsamat osa, s. o. profülaksist külgehakkavate haiguste vastu käsitatakse nii kui nii vastavate ainete õpetusel. Puht teoreetilise õpetooli loomine sotsiaalhügieeni ja sotsiaalmeditsiini jaoks, kus väga hääd käsiraamatud saadaval, tohiks vist küll otstarbetu olla. Nagu iga arst oma erialal, nii vajab ühiskonna arst pääle ülikooli üldise kursuse lõpetamist spetsialiseerimist sotsiaalhügieeni ja sotsiaalmeditsiini alal. Vaevalt leidub maid ja ülikoole, kus igasugu spetsialiseerimine kodumaal ja ühes kohas võimalik. Nii mõnelgi erialal oleme sunnitud ka tulevikus seda teisalt otsima. Antud küsimuses jätkub meie väikestes oludes sellestki, kui edaspidi nooremate õpejõudude — dotsentide ja eradotsentide — väljaarenemisel perioodilisi erikursusi sotsiaalhügieeni ja sotsiaalmeditsiini alal läbi viia. Et mõlemad teaduslad kõige lähemas ühenduses tervishoiu päävalitsuse tegevusega, tuleks minu arvates viimast nii korraldada, et ta oma administratiivse ülesande kõrval ka teaduslist ilmet

kannaks. Vähemalt üks selle keskasutuse arstidest peaks eriteadlane olema nimetud aladel, kelle hooldet jääb kas ülikooli eradotsendina või väljaspool ülikooli perioodilisi kursusi pidada kõne all olevates ainetes. Asutuse iseloomu järele peaks see ülesanne juhataja abi päälle langema.

Järgmine soovitatud „väljakirurgia õpetool“ on oma aine ulatuse poolest nii väike, et kaugeltki ei täida eriõpetooli. Kirurgia õpetus on meil esitatud kolme õpetooliga. Olgugi et kirurgia eriala viimastel aastakümnetel väga suuri edusamme on teinud ja järk järgult oma tegevusala laiendab ja tähtsaks arstiteaduse distsipliiniks on kujunenud, jätkub antud õpetoolide arvuist. Väljamaa vähemates ülikoolides töötavad nii kirurgia, kui ka sisehaiguste alal kaks õpetooli. Üheainsa ülikooli juures riigis on kummagi teadusala õpetevuse läbiviimine kahe õpetooliga võimata. Kirurgilises patoloogias ja kliinilises kirurgias peitub kõik nõnda nimetud väljakirurgia. Öhtu-Euroopa eeskujul on ka meil soovitav, et sõjaväe arste perioodiliselt komandeeritakse ülikooli kliinikute juurde oma teadmiste värskendamiseks ja laiendamiseks. Aegajalt võiks sealsamas lühemaajalisi erikursusi väljakirurgia alal toime panna.

Farmatsöotide ühisuse poolt soovitatud galeenilise farmaatsia õpetool võiks kõne alla tulla sääl, kus farmatsöitline tööstus välja kujunenud ehk kujunemas. Apteegid siin osa etendada ei saa ja seniste kogemuste järele jääb see tööala ka edaspidi erilaboratooriumide ja vabrikute hooleks. Pariisi ülikooli juures on see õpetool, kuna Saksamaal, kus kõige suurem farmatsöitline tööstus, tööstuse asutused oma huvides ise selle eest hoolt kannavad, et neil oleksid hääd laboratooriumid teaduslisteks uurimusteks. Meie oludes jätkub galeeniliste preparaatide valmistamise teooriast, mis kuulub õpekava järele propedöitika hulka ja tarviline praktika käib apteegi töö alasse.

Teine samalt poolt soovitatud õpetool farmaatsia alal on keemilise toksiko- ja bromatologia dotsentuur, mis ette valmistaks keemikuid-eksperite kohtukeemias ja toiduainete keemikuid. See soov tuletab meelde endiseid Vene aegi, kus erijõudude puudusel apteeker sanitaar-keemiku ülesandeid täitma oli sunnitud. Minu arvates peab see tööala puht keemikute ülesandeks jääma, kes sanitaar-keemikuteks spetsialiseerunud. Tarvilised analüüsid viiakse ju ka läbi sellekohastes laboratooriumides ja mitte apteekides. Üksikute sanitaarkeemikute ettevalmistamiseks, mida väike Eesti vajab, eriõpetooli luua oleks liig kulukas.

Seega oleme selle osaga lõpule jõudnud, mille ülesandeks oli selgitada arstiteaduskonna õpetoolide arvu suurendamise ettepanekuid ja selle vastuväiteid.

Nagu ülemal tähendatud, võttis riigikogu erikomisjon ülikooli poolt ette pandud arstiteaduskonna õpekava vastu ilma suuremate lahkarvamisteta. Kuid siiski tekkisid elavad vaieldused teaduskonna kehalise kasvatuses osakonna asjus ja nimelt õpetoolide ja õpekohtade arvu üle. Küsimuse igakülgselt selgitamiseks arvan mitte ülearuseks siin pisut pikemalt peatada.

Juba ammu on hariduministeerium selle päälle tähelepanemist juhtinud, et meil hädasti tarvilik on suuremat rõhku panna noorsoo kehalise kasvatuses ja arenemise päälle. Kehakultuuri õpetuse teaduslikul alusel läbiviimiseks arvas haridusministeerium kõige kohasemaks luua Põhjamaade ja Öhtu-Euroopa eeskujul Tartu ülikooli arstiteaduskonna juurde sellekohase osakonna. On ju ülikooli juures kõige kergem läbi viia õpetuse andmist tarvilistes üldistes ainetes, nagu anatoomias, füsioloogias, hügieenis ja alkohooli õpetuses.

esimeses abiandmises, psühholoogias, pedagoogilises ajaloos, üldises didaktikas ja üldises kasvatusõpetuses.

Kava väljatöötamine pandi ülikooli valitsuse poolt nende ridade kirjutaja kui arstiteaduskonna dekaani pääle. Tutvunedes lähemalt sellekohase kirjandusega, seletasin kava esitamisel, et inimese kehalise kasvatusel alal on praegu mitu süsteemi välja kujunenud, nimelt Rootsi, Saksa (Sokoli) ja Bode süsteem ja sport; pääle selle veel teised vähema tähtsusega süsteemid. Igal süsteemil on omad erilised omadused. Rootsi süsteem arendab pääasjalikult inimese keha kõige mitmekülgsemalt üksikute organide järele; saksa süsteem arendab suurel mōõdul osavust ja tähelpanu ja harjutab seega närvikava; spordis mängib pääle tähelpanu suurt osa tahtejõu, otsustamisvõime ja distsipliinitunde kasvatamine jne. Sellest järgneb, et ükski seni väljakujunenud süsteem ei sisalda eneses kõiki neid omadusi, mida tarvis läheb inimese keha ja vaimu väljaarendamiseks praeguse aja kasvatusteaduse nõuete järele. Kui kehakultuurist kõnelda, siis ei tule selle all mõista mitte ainult inimese füüsilise külje täielist väljaarenemist, vaid ka tema närvikava ja hingeliste omaduste harjutamist ja kasvatamist. Ainult sarnase igakülgse kasvatusel ja arendamise läbi võib saavutada loova isiku. Loova jõuga rahvas lahendab kergemini mitte ainult igapäevased seltskondliku elu küsimused, vaid ka sarnased kriitilised momendid, mida sõda enesega kaasa toob jne. Väga trehvav oli Hindenburgi märkus närvide tugevuse suhtes ilmasõja ajal.

Sellepärast tuleb rahva kehalise kasvatusel alal kõiki süsteeme niivõrd kasutada, et ülahnimetud püüdeid ja tagajärgi kätte saada, nagu seda uuemal ajal kõigis paremates kehakasvatusel õpeasutustes tegelikult teostatakse ja ka teoreetikud toetavad. Kuna lastel teatava vanaduseni ainult mängu tuleb silmas pidada ja lastealpe lapse vaba mängu ajaks on, algavad süstemaatilised kehaharjutused lapse kooli ajast pääle ja neid võib läbi viia kuni kaunis kõrge vanaduseni. Eriti tuleb lahendada kehaharjutuste kontrolli kooli lõpetamise ajast kuni sõjaväeteenistusse astumiseni. Asun seisukohal, et sõjaväe ja rahva kehakultuuri arendamises üldjoontes lahkuminekuud ei ole, pääle eriliste sõjaväes tarvisminevate kehaliste võimiste harjutuste, nagu marssimine, täpse nägemise ja kuulmise harjutamine, maakoha tundmine ja komando ühtlustamine. Neid erilisi harjutusi on lihtne asi noorsoo kehalise kasvatusel kavasse üles võtta ja minu arvates tuleb seda muu kehakultuuri kõrval tegelikult läbi viia keskkooli vanemates klassides, nagu seda ka Saksa maal praegu teostatakse. Oletades, et viimane ei peaks sündima, ei kaotaks siiski harilikudel süsteemidel kasvatud inimene sõjaliselt nimetamiseväärt, nagu seda ka Giesseni ülikooli prof. Sommer oma tähelepanekutest ilmasõjas teatab. Nimetud autor ütleb, et otse imestamisevääriliselt mitte tähtis ei ole sõduri endine kehaharjutuste süsteem, vaid see, et sõdur ülepää oma muskultuuri ja tahtejõudu keha valitsemises on harjutanud.

Asudes seisukohale, et rahva kehaline kasvatus saaks läbi viidud eelpool äratähendud sihis, tuleb tingimata esimeses joones silmas pidada, et kasvataja oleks pedagoogilisest küljest täiesti ette valmistud, kes lapse arenemise käiguga ja noorsoo hingeelu iseäraldustega põhjalikult tuttav. Kehakultuuri instituudi korralduse poolest tuleb meil eeskujuga otsida säält, kus sellel alal suuri tagajärgi on saavutatud, nimelt põhjamaade ja anglo-germaani tõugu rahvastelt. Arusaadavalt peab rajatama asutus teaduslilisele alusele, mille ülesandeks ei ole mitte ainult uuema aja nõuete järele õpetamine, vaid ka selle teadusline edasiarendamine. Silmas pidades meie tarbeid ja majandus-

list seisukorda tuleb jõudude killustamise ärahoidmiseks asutus nii korraldada, et ta igakülgseid nõudeid rahuldavalt täidaks. Stockholmi instituut annab selles näpunäiteid. Mainitud instituudis on aastane erikursus sõjaväe instruktoritele-ohvitseridele. Kehalise kasvatuse kursus mees- ja naisõpetajatele koolides kestab kaks aastat ja lisana ortopeediat masseerimisega õppijatele — kolm aastat.

Umbes samasele alusele tuleb rajada töötamine ka Tartu arstiteaduskonna kehalise kasvatuse osakonnas. Kehalise kasvatuse õpetajate kursus ei saa ainete rohkuse tõttu lühem olla kui kaks aastat. Mitmes Õhtu-Euroopa asutuses on viimasel ajal tegelik elu sundinud kursust kolme aasta pääle pikendama. Õpeaja kestvus, kas kaks, kaks ja pool, või kolm aastat, on veel kindlaks määramata ja oleneb tundide arvu suurusest. Igatahes ei tohiks minu arvates masseerijate kursus kehalise kasvatuse õpetajate omast mitte pikem olla.

Osakonna eriõpiainete hulka kuuluksid järgmised ained:

1. Kehalise kasvatuse teooria, mille all mõista tuleb: a) kehalise kasvatuse ajalugu; b) liikumise õpetus; c) kehaharjutusviiside füsioloogia ja tervishoid; d) harjutused vanaduse ja sugupoolte järele; e) keha konstitutsioon ja f) sotsiaalhügieen.

2. Ortopeedia õpetus masseerimisega (teooria ja praktikum).

3. Võimlemine: a) koolis, b) sõjaväes, c) väljaspool kooli, kus juures pääosa etendaksid Rootsi ja Saksa võimlemine ja pääle selle teised võimlemise süsteemid ja viisid.

4. Kerge jõustik: a) rühmasport, kuhu kuuluvad spordimängud, rahvantsud, jalgpall ja teised pallimängud; b) isikline sport, nimelt väljendusgümnastika, jooks, hüpped, tõuked, keta- ja odaviskamine jne.; sõudmine ja ujumine; vehklemine; talisport.

5. Metoodika ja arvustustunnid võimlemise ja kergespordi alal.

Arusaamatuste ärahoidmiseks olgu tähendatud, et see üldistes joontes ettetoodud õpekava lõpulik ei ole ja et sõjaministeeriumiga kokkuleppel tema soovisid silmas pidada ja kava täiendada tuleb. Sarnasel korral jääks sõjaministeeriumi ülesandeks anda sõjaväelast-eriõpetajat sõjaväes tarvisminevate kehaliste võimiste harjutuste jaoks.

Nimetud eriõpekava läbiviimiseks on kõigest ette nähtud 1 kehalise kasvatuse teooria professor, 1 ortopeedia dotsentuur ja 4 eriainete õpetajat Rootsi ja Saksa turnimise ja spordi jooks, siin hulgas ka naisturniõpetaja ja üks jõud praktilise ortopeedia alal.

Silmas pidades laialist õpekava ja õpetöö rohkust, peab vastuvaidlemata tunnustama, et koosseisu asjus väga kokkuhoidlikult on talitunud. Mina isiklikult kahtlen selle juures, kas antud koosseisuga võimalik ülesannet täita, kui võrrelda meil kavatsetavat asutust väljamaa kehalise kasvatuse instituutidega, millede koosseisus leiame üle kahekümne õpetooli ja koha. Igatahes on kindel see, et antud koosseisu vähendamine ülesande täitmise võimataks teeks.

K. Konik.

Võitlus eesõigustatud seisukoha pärast.

Õpetus „võitlusest olemasolu eest“ on kõigile tuttav. Looduses hukuvad lugemata eod, kes soodsaid tingimusi arenemiseks ei ole leidnud. Taime- ja loomariigis valitseb see seadus, kuid ka inimeste elus.

Taim kasvab ja närtsib teadvuseta, loom elab ainult olevikus ja maitseb mureta silmapilgu soodsaid tingimisi, inimene aga ei suuda sellega leppida. Inimene tunneb ette hukkumise õudsust ja katsub, kõike jõudu pingutades, pääseda. Tal on ettekujutus selle kohta, kuidas inimene elama ja arenema peaks. Ta teab, et surm paratamata, kuid surm tulgu loomulikult, omal ajal. Elu tuleb alal hoida. Inimsoo võitluse ja püüdmiste sihiks on luua olukorda, kus iga elus inimene täiuseni võiks areneda, oma olemasolu maitstes, ilma et ta ohvriks langeks järsule hävitamisele ehk aeglaselt närivale viletsuse hambale.

Hallil eelajal võitles inimene olemasolu eest tugevate loomadega. Pöördepunkti selles võitluses tähendas tule ja kivist sõjariistade leidmine. Võitlus kees maapinna pärast. Rahvasterändamised näitavad meile laastavat võitlust toitva maapinna pärast. Siia seltsib hirmus võitlus rahvatõugude vahel. Eesõigustatud eurooplane toob n. n. „metsrahvastele“ ristiusu tule ja mõõgaga. Keskajal möllab katk, laastavad sõjad. Metsikus ja omavoli valitseb õigusemõistmises, näit. inkvisitsiooni kohtutes nõiaprotsessides ja kõiges, mis puudutas valitsevat ebausku. Nälg surmas tuhandeid. Alles viimastel aastasadadel on humaansuse põhimõtted maksvusele pääsenud sarnaste jõleduste kõrvaldamiseks, kuid loodus jätkab oma hävitustööd inimeste keskel teisel kujul, vahest ainult veidi pehmemalt kui endistel aegadel.

Millega aga seletada, et inimsoo kannatusi ja viletsusi mitte kunagi veel nii sügavalt ei ole tuntud, kui just praegusel ajal? Millega seletada, et aegamööda rahvahulkades mõte maad võtab, et nende seisukorda sootu uute ja suurejooneliste muutuste ja korralduste abil tõstma peab, kuna varemalt ainult üksikud unistajad ja mõttetargad abinõude üle peäd murdsid, kuidas täiuslikumat inimeseliskonda saavutada?

Esimene põhjus on lihtsalt järgmine: võõrdumine jõledatest tegudest, suurem rahu ja suurem haridus peavad iseenesest välja viima suuremate nõudmiste juure elu vastu. Inimene vaatleb olusid uuriva pilguga ja leiab, et nii mõnigi asi teisiti võiks olla. Ega asjata türannid mõtet ei ole avaldanud, et rahvast peab alalise surve all hoidma, muidu läheb ta liiga teadlikuks. Teine põhjus on sootu vastupidist laadi: võrdlev rahuseisukord on seotud pahedega, mis mitmeti palju raskemini hinge pääl lasuvad kui alaline kõikumine kartuse ja lootuse vahel endistel tormistel aegadel. Surve ühetaolisus, mille all kultuurriikide rahvad nüüd kannatama peavad, on rusuvam, kui alaline kartuse ja lootuse vaheldus endistel aegadel. Siia juure seltsib töölisklassi juures veel asjaolu, et nad teistest seltskonna osadest on lahutatud, et neile võimataks tehtakse kultuuri mõnusustest osa võtta, mida ta ise oma väsimata tööga teistele peab võimaldama. Tocqueville ütleb: „surve avaldus vähem selles halvas, mis neile õnnetuile tehti, kui selles hääs, mida neil keelati iseenesele teha“.

Tõsiasi on, et inimese vaimul on villand sarnasest surve ühetaolsusest ja et ta igatseb muutuse järele, peitugu selles kas või hädaoht, et seisukord.

veelgi pahemaks võib muutuda, sest ka teadus ei saa vastutust oma päale võtta, et mõni uus seltskonna korraldus tingimata parandust toob. Võib ainult oletusi teha, et kui mõned vanad traditsioonid murtud, õnnelikumaid ühiskonna vorme võib leida, kui praegused seda on.

Töölisliikumine üle ilma on suureks paisunud. Rida teadlasi teeb sotsiaalküsimusega tegemist, teadus varustab inimesi oma aja mõistmiseks järjest paremate abinõudega, millega siis seletada, et võrdlemisi vähe lahendusvõimalusi on leitud? Takistuseks on riigimõistest vale arusaamine ja hirm revolutsiooni ees. Greeka ja Rooma teadlaste arvamistel on praegu veel suur mõju meie aja teadlaste päale. Ülem põhimõte: Tervik on tähtsam kui osad. Inimene võivat Aristotelese arvates oma kõrgemale elu sihile ligi pääseda ainult kui ühe terviku teenistuses seisev liige. Loodus ise määravat ta riigi jaoks, riik näitab oma kodanikkudele kõrgemad ja madalamad tegevusalad kätte, riik ei saa püsida ilma orjadata, kellel ainukeseks vooruseks sõnakuulmine. Isikutes peituvad juba algusest päale võimed — kas valitsemiseks ehk teenimiseks. Vanal ajal iseeneest mõistetavad vaated, meie ajal oma individualismiga aga vastuvõtmatud. Meie uemad riigiteadused sündisid aga osalt vana aja mõjul, osalt uuema aja võimude mõju all. Isevalitsejal on muidugi kõigepäält mõõdupuuks tema võim, rikkus, vägevus. Ei ole ime, et liigagi tagasihoidlik ollakse sääl, kus teaduslised juurdlemised otsekohele tulevaste ilmarevolutsioonide idude päale tähendavad. Seletatakse rahulikult edasi, et kapitalismi alusel kõige tema viletsuse päale vaatamata kerkib õitsev kultuur, et häda, mis väljarändamisele sunnib, kultuuridusid isegi teistele maadele istutab. Nagu oleks rahvamassid veel tänapäev ainult selleks olemas, et moodustada aluspinda kõrgema elumaitsemise õite puhkemiseks, nagu vanasti orjad. Tuntakse rõõmu riigi tõusvast võimust, nagu ei elakski temas üksikuid isikuid, kes alaliselt tõusva võitluse tõttu oma olemasolu eest kannatama peavad. Kaugel ollakse mõttest, et riik kui tervik ka laguneda võiks, unustatakse ajaloo õpetus, et riigid ka surevad ja et varemest uus elu tärkama peab, kui elu üldse tahetakse alal hoida.

Suureks takistuseks uuenduste läbiviimise juures on hirm revolutsiooni ees. Revolutsiooni-aegadel on suured segadused paratamata. Hädaohus on üldine rahu, varandus, armsakssaanud harjumused, paistab nagu oleks maksev kord täielisele hävinemisele pühendatud. Sarnane kartus võib täiesti ekslik olla. Reformatsiooni-aegsed segadused tekitasid mitmes kõrgelseisvas inimeses arvamise, et maailma lõpp lähedal. Meie ajal räägitakse kultuuri hukkamisest. Kerkib küsimus keelele, kas nüüdisaja kultuur oma maotu luksusega ja puuduliku haridusega, egoismiga jne. ülepää väärib tõsiste inimeste poolehoidu, kas poleks mõeldav, et rahvahulkadest, kes praegu elu surve all ägavad, uue harmoonilise hariduse idud tõuseksid, lihtsad, terved? Kas ei oleks paremate inimeste ülesanne, üleminekut uude ajajärku kergendada, võitlust pehmenada ja inimsoo varadest päästa, mis seda väärt?

Orgaanilises looduses juba muutub lihtne võitlus olemasolu eest võitluseks eesõigustatud seisukoha pärast. Inimest vaadeldes ei saa meie aga enam üksi sellega läbi, et arvesse võtame kehalise olemise sünnitamist ja hävitamist, vaid peame tähele panema ka isikute vaimlist arenemist. Taimed ja loomad sõdivad ainult kõige parema söödamaa pärast, vahest ka karjade juhtloomad oma vahel, et kindlaks teha, kellel eesõigus. Inimene elab korral-

datud ühiskonnas, kus igat liiki eesõigustatud seisukohti lugemata arvul ole-
 inas, sellepärast võime tema juures tähele panna igasuguste iseäraliste tungide
 arenemist, mis loomadel puuduvad.

Võitluses olemasolu eest on maksev seadus eluidude ülepro-
 duktsioonis, millest suur hulk hukkamisele on pühendatud. Inimese
 seltskondlises elus valitseb sellele sarnane seadus, mis puutub omadustesse
 eesõigustatud seisukoha kättevõitmiseks: andekuse ja kalduvuse
 eod juhtiva koha jaoks on lugemata arvul laiali pil-
 latud, kuid suurem enamus nendest on hukkamisele
 pühendatud. Asjaolu, et inimene seda kängujäämist tunneb, tema tead-
 likkus selle kohta, et ta ainult oma nõrgemaid, alamaid andeid tarvitada võib,
 kuna tema kõrgemad anded teda ometi järjest kaugemale ulatavale tegevuse-
 le tahaksid kihutada, see asjaolu ei eksita looduse raudset käiku põrmugi.
 Harilik võitlus olemasolu eest oma koormatusega astub kõrgemale püüdva-
 tele jõududele vastu; kui ei oleks muret lihtsa elamise pärast, siis võiks igas
 isikus tema kõige paremad omadused selle täiuseni areneda, mis vastaks tem-
 mas peituvatele võimetele. Tarvidus lihtsat tööd teha hoiab inimese pare-
 mad omadused surve all, ja seda suurema all, mida rohkem jõudu palja elu
 alalhoidmise pääle peab kulutama. Võtke see surve ära — ja arvamata palju
 kerkib silmapiirile neid, kes sagedasti oma tegudes endistest valitsejatest ja
 rahvajuhitudest üle ulatavad. Suurendage survet, — ja kõige toredamad and-
 ded känguvad, täie teadmisega, et nad kängumisele tõrjutud.

Sügavasti sissejuurdunud eksitus on arvata, et iga tõsine and, ehk vähe-
 malt iga suur geenius kõigest vastuseismisest hoolimata läbi lööb ja oma
 sihile jõuab teatava dämooonilise paratamatusega. Elus ringi vaadates näeme
 sootu teist pilti. Igalpool on paljud kutsutud, kuid vähesed välja valitud. Iga
 kõrgema koha jaoks elus, olgu see teaduses, kunstis, riigiteenistuses, ehk
 tööstuseredelil lihtsast töölisest rikka vabrikandini, — leidub lugemata ande-
 rikkaid tööpakkujaid, kellel anded kas tundmataks jäävad, ehk kes võistluse
 tõttu kõrvale peavad jääma. Unustatakse hoopis, mis mõju on kõrge-
 mal kohal ande arenemise pääle. Töö pakkujaid võrreldakse
 mehega, kes juba pikemat aega kõrgemal kohal on seisnud ja kelle asemele
 unt otsitakse. Leitakse sagedasti, et keegi uutest midagi väärt ei ole, et en-
 dine kohal olija juba omas terves isikus, omas terves olemises midagi suure-
 mat on, kui uued, kes oma tööd pakuvad. Vabrikandil näit. on saja töölise
 hulgas vast tervelt kakskümmend, kellest tublid meistrid saaks, aga nad ei
 näe õieti selle järele veel välja, neil kuluks veidi aega, et ennast sisse töötada.
 Ei juleta riskeerida nurjaläinud vabrikuga, võetakse mees, kes juba mujal
 oma oskust on näidanud. Häda sunnil võetakse vahel mõni tundmata mees
 aruette ja enamasti läheb kõik hästi. Mõne aja järele teeb ta oma töö ära ja
 ka terve tema isik on muutunud — vastutusrikkam koht on teda arendanud.
 Unustatakse, et loodus andeid külluses on külvanud, kiidetakse ainult oma ter-
 ravmeelsust, mis aitas mitme hulgast just kohast välja valida. Kõrgemal
 kohal seisjate andekuse ülihindamine on hirmsaks takistuseks inimsoo edule.
 Peremees-aristokraat — sulane-proletaarlane.

Äratundmine, et valitsemas on samuti nagu looduses eluidude ülepro-
 duktsioon, see äratundmine peab meid kihutama võistluses allajäänutele appi
 tõttama ning vägevate ja suurtsuguste orjalikule jumaldamisele piiri panema.
 Peab selgele arusaamisele jõudma, et ühe õiguse nõudmine sü-
 gavasti õigustatud on. Ka kõige ideaalsem riigikord ei saavuta täit seestmist

ja välist ühesugust ilmet inimeste keskel. Inimese mõistus, mis eraldab teda loomast, nõuab erianmete arendamist teatava tegevuse jaoks, tööjaotust ka vaimlisel alal, kuid kõige mitmekesisuse juures ei tohi silmast lasta inimeste üheõiguslust. Sarnase äratundmise praktiliseks tagajärjeks on kahtlemata vüüid, kõrgematel kohtadel seisvate isikute elujärge mitte kunstlikkude abinõudega määratu kõrgele tõsta, kus juures teiste üheõiguslus täitsa tähelepanemata jääb. Tuleb meeles pidada, et suur hulk töökäsa valmistab lukustarbeid, mitte aga tervele ühiskonnale hädatarvilikka tarbeasju, töötab selleks, et üksikuid oma kaasinimeste kulul kõrgele tõsta. See peab muutuma, seadusandlus ja teistsugused kombel, teistsugune ilmavaade peavad nii mõjuma, et üheõiguslisi inimesi üksteisele lähemale viia, mitte aga neid lahutada.

Võiks küsida, kas mitte võitlus olemise eest praeguses ühiskonnas selleks kaasa ei mõju, et eesõigustatud klassid järjest suurema mõjuvõimu omandavad, kuni lõpuks inimesed jagunevad kõrgemaks ja alamaks tõuks? Ei saa salata, et ajaloo sarnast tendentsi võib tähele panna. Võtame näiteks aadeli seisuse. Mitme põlve vältusel antakse teatavad kehaliised ja vaimliised omadused edasi, mis võimaldavad valitsemist ja hulkade orjuses pidamist. Parem toit, kehaharjutused, vaba aeg, jõudude karastus tõsisel võitluses ja lõbusas mängus aitavad neid tüüpilisi omadusi arendada. Kaua püsib selle klassi võim. „Loomuliku väljavaliku“ teel võiks inimsugu jaguneda ülemaks ja alamaks tõuks, eesõigustatud klassiks ja orjadeks, kui sellele vastukaalu ei oleks. Vastukaaluks on aga inimesele külgesündinud tung, mitte ainult teenida, vaid ka valitseda looduse ja olude üle. Meie näeme, et kõrgema inimtõu arendamine alati lõpeb teatava aja jooksul. Emb kumb: kas hõvitatakse aadlitõud järsul katastroofis, ehk nad kaovad aegamööda rahvahulka, ehk ajalugu sammub üle tervest rahvast, mis sel viisil on jagunenud. Eesõigustatud klassid on küll olemas kõikidel aegadel, kuid nad ei jää püsima; tundub, nagu paneks nägematu võim neile piiri inimsoo ühtluse huvides, mille vastu nad asjata üles astuda katsuvad. Differentseerumise kõrval on maksev koondamise, ühtlustamise tendents. Seda suurem põhjus on uskuda, et kapitali ja töö vastolust mitte uus endisest kardetavam aadel ei võiks tõusta. Kapitali võim võiks ta omanikule abinõusid kätte mängida uue ilma valitseva aadeliseisuse loomiseks, kuid õnneks ei paista see püüd silma. Keskaja rüütlid ei suutnud intellektuaalselt areneda, et oma võimu ka muutunud oludes alles hoida, meie aja rahaaristokraatia põhimõtteks on paljas rahateenimine. Ta lepib pääliskaudse haridusega, põlgab lihtsat ja kaunist, ei oska oma järeltulijates kõigepeält mehlist julgust arendada, üleolekut saatuse muutumisel.

Oleks ülekohtus tunnustamata jätta, et riigivormid teatava sääduspärasusega on arenenud, et ka uue aja idud ja ideaalid on võrsunud nendes oludes, mis on tekitanud kapitalism. Mida kaugemale meie tagasi vaatame, seda metsikumat kuju kannab võitlus eesõigustatud seisukoha pärast. Eesõigustatud klassid on eeskujusid loonud, näidanud, mis inimese võib, kui ta vaba on. Igavene inimeste unistus on v a b a d u s. Meil ei oleks teadust ega kunsti, kui ei oleks vabadust olnud üksikutele rahus küpseks saada. Kes aga arvab, et kõik inimlik väärtusline leidub ainult eesõigustatud kohal seisjates, see eksib, rahvahulgad ei tunnusta seda enam ja selles mittetunnustamises peitub tõendus, et nad küpseks hakkavad saama kõrgema elamiskuju jaoks. Valitsejad klassid ise ei saa oma eesõigustatud seisukohta ka enam

nii segamatalt maitsta, sest kasvanud on üldiselt inimeste solidariteeditunne. Ideaaliks on inimeste sõbralik üheõigusline kooselamine, mis aluseks kõikide edule. Nagu tugev vool paadi allapoole kisub, tugev aerulöök aga ülespoole, ja paat jõule allub, mis tugevam, nii seisab inimene ühelt poolt alalise differentseerumise mõju all, teiselt poolt aga samal ajal ühtluse ja üheõigusluse mõtte mõju all. Aegajalt muutub ideaalsete püüete võim tugevamaks ehk nõrgemaks, nagu tõus ja mõõn.

Differentseerumine tekitab kultuuri tippusid. Kes eesõigustatud kohale ei pääse, kohaneb alamal astmel, ehk kängub. Tööjaotus tõstab igat ala võitluses olemasolu eest kõige kõrgemale järjele, tugev võidab, nõrk annab alla, terve tõu tegevuse tasapind tõuseb, kuna ju palju edasi antakse päri-vuse teel. Kuid varem ehk hiljem ärkab vabaduse tung. Tekivad revolutsioonid. Paistab, et pika ajajärgu saavutused hukkuvad, kuna ometigi alus pannakse uuele kõrgemale elamiskujule. Rõhutatud klassid võitlevad oma seisukorra parandamise cest, valitsevad klassid kaotavad kindlustunde. Mehed valitsevast klassist ulatavad võitlejatele käe, saatku neid endiste sõprade needmine. Tüürannides ärkab südametunnistus ja halvab nende tegevusvõimet; võitlus äratab uusi, enneolemata jõudusid; häda murrab himu jahti pida-da ainult ainuliste varade pääle, terve seltskonna kriitiline seisukord kihutab julgematele katsetele. Nägemata tõuseb ühiskond kõrgemale pinnale.

Mitte kunagi ei kustu mõte inimsoo ühisest sihist täiesti, ei kustu ka püüd kõrgemat kuju leida ühiselule. Pole võimalik meie põlves hävitada töökspidamist, et meie võitlus ja töö sotsiaaluenduste alal veel küsimust ei lahenda, olgu see näit. rahvahariduse ehk poliitilise õiguse alal, et need reformid ainult lahenduse eelkäijad, uue aja sünnitusvalud on.

On aeg suurele pöördele, mis paratamata läheneb, arukalt ette valmistada. Ärgu takistatagu tööliikumist, kui nad selles tõsiselt oma seisukorda arvustuse alla võtavad, kui nende silm pöördud uue aja päikesevalguse poole ja kui nad kaaluvad abinõusid, kuidas seda lähemale tuua; rõõmustatagu selle üle, kui nad ennast tunnevad inimestena, kellel õigus on omale vabadust nõuda, vabadust, mis kui ta tõesti on omandatud, ainult õnne toob. Ei tohiks nende püüete pääle vaadata kui hädaohu pääle, vaid kui päästmise alguse pääle suurest hädaohust. Töölised peavad seda võitlust seesmiselt läbi võitlema, vaimliselt iseseisvaks ja vabaks saama, siis pärivad nad võidu ja oskavad seda kasutada. Ei saa meie kiita kedagi, kes hoopleb sellega, kui palju ta tööliklassi hääks teinud, ja samal hingetõmbusel juure lisab kui kasulik see ettevõtjale, vaid seda, kes kindlat kalju ette nähes, siiski inimlikult talitab, ja töökoorma õigeks jagamiseks kätt pakub. Kui kaasini-mese õigustega arvestamine üldiseks saaks, siis oleks ohvrid väikesed ja kasu mõõtmata. Kas inimsugu tõesti igakord algastmele peab astuma, kui mõni kultuurajajärk oma aja ära on elanud ja uus ajajärk algab? Oh ei. Need mõtted käivad kõikide kohta. Eestis on eesõigustatud klasside tõus silmanähtav. Meil ei ole põhjust selle üle kurvastada, kuna jõukuse tõus üld-susele kasuks. Kuid kahjuks on meie rahvahulgad äärmiselt viletsas seisukorras, ei taha sellega leppida ja tõstavad nurinat. Veel ootavad nad, nad ei tahaks nagu uskuda, et see, kes vast eila alles tema kõrval ägas, temale selja on pööranud, teda mõista ei taha, tema paranduspüüetele kaasa ei tunne. Eestlased on ennast riikliselt korraldanud, mis peaks võimaldama sellel rahvusel koondatult oma võitlust olemasolu eest paremini pida-da. Kuid need rahutud rahvahulgad segavad. Meie teeme parandamata vea, kui

meie selle rahulolematuse põhjusi ei uuri ja selle kõrvaldamiseks ühiselt abinõusid ei otsi. Ainult surveabinõudega ei jõua sihile. Kui meil rahutu Venemaa asemel mõni teine riik naabriks oleks, ei muudaks see seisukorda palju. Meie eneste kätes on muuta oma inimesi kodanikkudeks, kel põhjust ei ole astla vastu üles lüüa. Tärgkava aja vaim lehvib ka Eestis. Andke igale meie kodanikule see tunne, et teda inimesena hinnatakse, siis ei ole mässumeestel pinda meie maal. Kuid ometi, pisema kui sotsiaalreformi läbiviimine leiab meil harilikult kõige ägedamat vastuseismist!

Ka meil peaks vaade läbi lööma, et see veel parem, väärtuslisem ei ole, kes haljale oksale on jõudnud, ka meil on paljud kutsutud, kuid vähesed välja valitud.

Ainetel **M. Kurs-Olesk.**

Rahuidee rahvasteliidus.

Rahvasteliidu üle on palju vaieldud, on karmilt arvustatud neid põhimõtteid, mis temal aluseks, niihästi puht-poliitilistest lähtekohtadest välja minnes, kui ka teoreetilistest vaatepunktidest. See on iseenesest mõistetav, et sarnane uus ning kõikide tema vigade pääle vaatamata nii sügavväärtusline ning laiaulatusline samm rahvusvahelise elu ja õiguse arenemises üldiseks kõneaineks muutus kogu kultuurilises ilmas.

Rahvasteliidu lõppsiht on — alalise ning igavese rahu kindlustamine riikidevahelises elus, see siht on kõigile pääle ohverrikka ilmasõja päevi kallimaks unistuseks muutund, tema poole püüavad nüüd mitte ainult ärksamad kultuuri esitajad, vaid see suurejooneline mõte on liikuma pannud massid, mis siiaaani oma passiivsusega ja loidusega üksikute jõupingutusi tühistasid.

Demokratismi põhimõtte, mis nüüd kogu ilmas võitjana triumfeerib, nõuab ka valitsustelt selle sihi püüdmist ning teostamist. Riikide ühise tahtmise viljana on ellu kutsutud rahvaste liit, kelle pääülesanne on rahuidee teostamine kogu ilmas. Kas suudab aga see uus peaaegu üleilmiline liit saavutada mingisuguseid tagajärgi sel alal? Kas saavad rahvad pääle rahvasteliidu asutamist, kergendatult hingata, teadmiseaga, et sellega on lõpp tehtud sõdadel?

Nii küsitakse ühiselt, kuid vastused ei ole sugugi nii üksmeelsed. Palju on neid, kes mõnikord isegi kahjurõõmsalt eitava vastuse annavad ja seda pääasjalikult need, kelle ideaalide mõõdupuu on jõud, toorus, kultuurinimesele täiesti vastuvõtmatu rusika jõud ning rusika õigus. Neid inimesi ei suutnud teisele arvamisele viia tsivilisatsiooni järk-järguline arenemine, mis kindlalt ja selgelt silmade ette tõi aksioomi: praeguses kultuurilises elus kaob rusika võim ning kasvab tema arvel moraalne jõud, mis edaspidises elus domineerivale kohale asub. See moraalne jõud avaldub kõigis elu suhetes, avaldub ka kaasaegsetes õiguse kontseptsioonides, mis ühes tegeliku eluga sammuvad õigluse poole, arenedes ning laienedes, kõites inimese anarhilist vabadust ühes viimase loomuliku tagajärjega — toore jõuga — tugevate sidemetega, millistest vabanemine praeguses ühiskondlises elus võimata. Rahvasteliit kuulub kahtlemata nende institutsioonide hulka, mis ühiskondlist elu reguleerivad, mis püüavad toore jõu asemele maksta panna suurimaväärtuslist,

õiglasemat moraalsset jõudu. Selles on temale laialdased võimalused antud, milliseid ajajooksul suurendati ning suurendakse veel.

Kuid on olemas inimesi, kes ka selles kahtlevad, kes on arvamisi avaldanud, et rahvasteliit ei või seda teha, et tema ei suuda kindlustada alalist rahu ilmas. Missugustel teedel siis üleüldse on võimalik rahu maakerale anda? Ajalugu näitab meile juba käidud teed ära: 1) Kõik rahvad ja riigid võideatakse ühte riiki, missugune saab ainukeseks ilmas; see teeks sõjad objektiivselt võimatuks. 2) Inimesed keelduvad subjektiivselt igasugustest vaenuavaldustest ning sõdimisest. 3) Rahvad ja riigid ühinevad vabatahtlikult Rahvaste Liitu ning alistuvad sunduslikule kohtulikule tüllilahendamisele rahvusvahelise tribunaali ees. Esimene neist moodustest leidis aset vanal ajal Pax Romana näol, kuid tõi enesega kaasa rohkem verevalamist, kui rahu. Praegusel ajal on ta täielik fantaasia, millisest ka kõige julgem utopist ei julge unistada. Teist püüdsid teostada ristiusu algpäevil fanaatilised usklikud, kuid tegeliku elu nõuded viisid ka neid teisele teele. Napoleoonist ehk Cesarist on raske saada rahu prohvetit! Jääb järele ainult kolmas moodus, millise alus on vaba kokkulepe riikide ning rahvaste vahel, vastastikune enesekõitmine ning enese huvide kooskõlastamine teiste omadega, enese vabaduse piiramine rahvusvahelise ühistuse kasuks.

Päälesõjaaegses kirjanduses on aga jälle tagasi pöördud vana, ristiusu algpäevilt pärit oleva algvormeli juure, mis keskaegsetes kriptogrammides väljendati tähestiku algtähtedes A. B. C. D. E. F. ja mis pidi tähendama: „Allein bei Christo der ewige Friede“. Nii kõneleb juba XVIII. aastasajal Kant isikute moraalsest uuestisünnist ja arvab, et selles seisab ainukene võimalus rahu alal hoida. Teenaga seltsib ka Leo Tolstoi. Nii ütleb tema sõja kohta: „Rahu võib anda ilmale mitte rahvusvahelise õiguse Punane Rist, vaid ainult Kristuse Rist.“ Paavst Benediktus XV avaldab samasugust arvamist, seekord juba otsekoheselt rahvasteliidu kohta: „Üleilmne Rahvasteliit ei suuda kunagi saavutada täielist ning alalist rahu, kui ei leia teostamist ristiusulise vendluse kaudu“.

Kõigis neis arvamistes on kahtlemata palju tõtt, sest tõepoolest, on teostatav rahu põhimõte ainult siis, kui inimestes vastav arusaamine kujuneb, mis sõda samasuguseks kuritööks lugema saab, kui tapmist. Et ristiusul selle arusaamise kujundamises põhipanev tähtsus — ei hakka keegi eitama. Kuid sellest ei saa sugugi järeldada, et see ainukene tee inimeste moraali tõstmiseks on. Alles jääb küll üldine põhimõte: alalise rahu saavutamiseks on vaja inimkonna moraali tõstmist nii kõrgele, et inimesed individuaalselt loobuksid sõjalisest tegevusest ning vaatleksid sõda kui rahvusvahelist kuritegu, millisel aset ei või olla praeguses kultuurilmas. Milliseid teid selleks käia, kas pöörduda tagasi vana pool-fanaatilise ja I—III aastasajadel siiaamaani kättesaamata kõrgusele tõusnud ristiusu poole, ehk tuleb uusi alusi otsida praegusest elust.

Ristiusk on olnud tähtis tegur inimkonna moraali kujundamises ning see tegur ei ole oma tähtsust kaotanud siiaamaani. Kuid tema mõju praeguse reaalsuse, mõistuse-inimese päale on kaugelt väiksem kui enne: usku üksinda ei jätku inimkonna uuestisünniks, tema moraalse tasapinna tõstmiseks. Usu asemele peab astuma mõjuvam ning selgem tegur ja see on — õigus. Õigus ei ole kivistunud norm, mis fikseerib olemasolevaid olukordi ehk nende juri-

dilist tagaseina, vaid ta on ühtlasi inimeste hulgas maksva õigusveendumuse väljendus ja kui niisugusel ei puudu temal ka oma motivatsiooniline ja kasvatusline mõju. Motivatsiooniliselt sunnivad õiguslised normid inimesi teatavatele aktsioonidele ehk keelavad ära nende kordasaatmist; kasvatusliiselt kutsuvad nad inimestes esile uued õigusveendumused, uued kombes ja harjumused ehk nõrgendavad ja hävitavad neid. Õigus areneb vahetpidamata ning oma kohustava iseloomuga annab ta küllalt tagatise selleks, et uued, maksma hakkanud õigusveendumused igal pool täitmist leiaksid. Sellepärast leiavad niisugused tegeliku elu nõuetest väljavõrsunud õiguslised organisatsioonid, nagu rahvasteliit, küllalt pinda tegutsemiseks ja edaspidiseks arenemiseks. Kui tahetakse rahvasteliidus näha ideaali, kui loodetakse, et rahvasteliidu asutamise faktiga juba iseenesest kõik sõjad koha päält lõpetatud on, siis peab küll ütleva, et see vaade ekslik on ning tõele ei vasta. Rahvasteliit on uus abinõu üleilmlise alalise rahu saavutamiseks, abinõu, mis õiguslisel alusel püüab vähendada sõjavõimalusi, leida teid tülide rahulikuks lahendamiseks; ta võitlusabinõuks on õigus, mis liidu liikmete enestepoolt nende ühise õigusveendumuse põhjal maksma pandud ja tunnustatud. Kuivõrd tema rahukindlustamise püüded teostamist leiavad, oleneb sellest kui sügavale on juurdunud inimestesse rahu tarviduse tundmine, kuivõrd laiali on lagunenud põhimõte, mis sõda rahvusvaheliseks kuritööks tunnustab. Rahvasteliit ei ole ainult rahuidee kandja ehk koguni algataja, vaid ta on ka selle tähtsa põhimõtte süvendaja, ning seda teeb ta alata, võib olla liiga aeglaselt, võib olla koguni mõnikord ekslikult, kuid sellegipärast teeb ta seda, ta liigutab mõtet, millise teostamine tingimata üleilmliselt organiseeritud tööd vajab.

Kas suudab rahvasteliit üksinda kõiki raskusi võita? Kahtlemata, ei. Selles peavad teda aitama mitte ainult üksinda liitu kuuluvate riikide valitsused, vaid ka kõik need rahuideest läbiimbunud elemendid kultuurilises ühiskonnas, kes on suutnud juba organiseeruda vastavatesse ühingutesse. Ainult siis, kui rahvasteliidu rahupüüded leiavad toetust laiemates ringkondades, ainult siis kui patsifistline liikumine masside credo'ks ja õigusveendumuseks saab, — siis võib juttu olla alalisest rahust nii, nagu me temast praegu aru saame. Ühiskond on soojalt pooldamas rahvasteliidu põhimõtet, igal pool, igas riigis on seltskondlises algatusel tekkinud nende ideede propageerimiseks vastavad organisatsioonid. Töö on käimas, vaikne, nägematu, kuid hästi mõjurikas töö. Ning tema tagajärjena saadakse ükskord ütelda — nüüd on rahu maa pääl!

N. Kaasik.

Sotsialistlik klassivõitlus.

Klassivõitlus on praegu sotsialistliku liikumise olulisemaks põhjaks. Paljud kodanlisedki teoreetikerid on juba ammugi seletanud, et klassivõitlus on mõjuvamaks teguriks ajaloolises arenemises. Karl Marx andis klassivõitluse mõistele lähemalt piiritletud sisu, määras ära tema otstarve ja eesmärgi. Nõimelt sünnib see tuntud kommunistlikus manifestis.

Klassivõitluse aluseks on huvi-, klassi- ja võimupõhimõte. Seletatakse, et inimlise elu käiku juhivad ainult ainelised huvid, et kogu inimkonna ajalugu on ainult majandusliste huvide ümber käivatõ võitluste ajalugu. Üksikud rahvaklassid, kes seda võitlust peavad, on tekkinud majandusliste huvide alusel. Seesuguste rahvaklassidena esinevad: majandusliselt valitsev klass, väikekodanlased, palgatöölised ja talupojad. Kuid suurtes joontes õeldakse olevat ainult kaks rahvaklassi: valitsev, kapitalistiline klass ja selle vastu varatute klass, proletariaat. Viimaste hulka tahetakse lugeda ka väikekodanlasi ja talupoegi. Kuid talupoegadeklassi asetamisküsimus on klassiõpetuse ehitajaile, nende hulgas ka Marx'ile, suuri raskusi tekitanud, kuna need õllesseatud klassi-kavasse ei taha mahtuda.

Eri rahvaklassid tungivad võimule, tahavad teisi rahvaklasse võimu juurest kõrvale tõrjuda, ise asemele astudes. Ning sedamõõda, kuidas võimule pääsetakse, pääsevad valitsevaiks ka üksikute klasside huvid.

Klassivõitluse üle on esitatud mitu teooriat. Ühele poole kuuluvad nimetatud relatiivsed teooriad, millede järele majandusliste huvide alusel tekkinud klassivõitluse väärtus ajaloolises arenemiskäigus on ainult suhteline. Teisele poole aga kuuluvad n. n. absoluutse teooria poolehoidjad, kellede päädedustajaks on Marx. Tema väidab, et klassivõitluse väärtus ajaloolises arenemiskäigus on tingimatu, absoluutne. Marx'i arvamise järele võib kõiki ühiskonna liikmeid majandusliste huvide alusel klassidesse liigitada ja kogu ajaloo käik on ainult eri rahvaklasside võitlus oma huvide eest.

Niiviisi on Marx klassivõitluse poliitiliseks tunnustanud. Ta on seda idealiseerinud, seletades, et see on rõhutute võitlus rõhujate vastu. Kuid ta on seda ühtlasi ka müitologiseerinud, muinasjutuliseks teinud, seletades, et proletariaadi klassivõitlus on viimaseks klassivõitluseks. Kui proletariaat on kukutanud kapitalistlike valitseva klassi ja surve alt vabadesse ning võimule pääsenud, siis algavat tuhat-aastane rahuriik. See on proletariaadile usuks saanud.

See laialtlevinenud usul on suur maailmaajalooline tähtsus. Ta on elule äratanud klassiviha, on vallale päästnud nii võimsad klassiviha ürgvood, et need oma teel ära hävitada ähvardavad mitte üksi tõelisi rõhujaid, vaid ka ühiskonnachitust ja kultuuri. Niisugune klassivõitluse teooria ei kannata aga arvustust välja. Kuigi tuludevõitluste tähtsus ajaloolises arenemiskäigus vastuvaidlematu, ei ole absoluutne klassivõitluse teooria õige. Ühiskonna liikmete huvid on nii mitmekesised, et nende kõikide rühmitelu ei ole võimalik. Isegi eri palgatöölisrühmade huvid ei ole ühesugused ja nagu juba tähendatud, kõige suurem rahvaklass — talupojad — jääb väljaspoole rühmitust, kui tahetakse ühiskonda ainult kaheks omavahel võitlevaks klassiks jagada.

Ekslik on ka õpetus klassivõimust. Majandusliselt kõige tugevam rahvaklass ei ole kaugeltki alati võimulolija olnud. Selle kohta leidub ajaloo terve rida näiteid. Napoleon valitses ametnikkude ja talupoegade abil. missugused võimulolijad majandusliselt kaugeltki kõige tugevamad ei olnud.

Ei ole ka inimkonna ajalugu klassivõitluse ajalugu. Paljud ajaloolised juhtumused, väga mitmed suured sõjadki, ei lase end majanduslise alusega seletada; näiteks: ususõjad ning mitmete rahvaste võitlused oma poliitilise iseseisvuse saavutamiseks.

Aga selle pääle vaatamata, et klassivõitluse õpetus on oma aluste poolest ja ka ajalooliselt ekslik, on teadus tema ees ometi võimetu. Teadus võib

küll ära näidata tema ja ta juhtlausete ekslikkust, kuid mõistuselised tõestused ei suuda teda kõrvaldada. Tähendatud asjaolu põhjus seisab selles, et klassivõitluse õpetus on usk, ja — nagu sotsialistlike juhtide poolt otsekohe-
selt seletatakse — usuna tahetakse teda ka alal hoida. Ta on rammestavaks mürgiks inimkonna kehas, mida ei saa kõrvaldada teisiti, kui ainult nii, et valitsevaks jõuks inimkonnas praeguse naturalismile põhjeneva klassivõitluse asemele pääsevad ideelised püüded. Prof. **Werner Sombart'i** järele.

Kirjanduse ülevaade.

Möödunud aastal ilmus Keila kirikuõpetaja A. Kõögardali sulest väike raamatukene „Keila kihelkonnaloost“. See teos käsitab pääasjalikult Keila kiriku ajalugu, kuna kihelkonna ajalugu vähem, katkendite näol, esitatakse. Üsna huvitavaid andmeid on Rootsi ajast, surnute ja sündinute arvust jne., samasuguseid teateid leiame ka ajast pääle suure katku ja pääle selle kui suur Põhja sõda meie maal tegelikult lõppenud oli. Nagu viimastest andmetest märkame, kasvas pääle Põhja sõja tegeliku lõpu ja pääle katku a. 1411 abiellunute arv õige suureks. Siinapaiste-
v on ka see, et samal aastal ja ka hiljem maetute arv (11) ristitute arvuga (128) suuresti lahku läheb, mis selgeks tunnistuseks, et neil aegul, nagu Rootsi ajalgi inimesi kirikliselt ei maetud. Kõögardali teos on parem seni meil ilmunud sellesarnaste hulgast.

H. S.

Neil päevil ilmus Tallinna linnaarhiivi väljaannete seeria all Tallinna linna arhiivaari abi Dr. phil. Paul Johannseni toimetusel Vanem Tallinna Jaani haigemaja vakuraamat 1435—1507. Käesolev vakuraamat on nagu linnaarhiivaar O. Greiffenhagen eessõnas täie õgiusega mainib Vana-Liivimaa vanema vakuraamatu väljaanne ja väärib seepärast ajaloolaste ja ajaloo harrastajate tähelepanu. Praegune Jaani vaestemaja Tartu tänaval on pea 700 a. vana, ta on asutatud ordu valitsuse aegus (1227—37), esmalt oli ta pidalitõbiste haigemaja. Sellel haigemajal oli vanemal ajal suured varad ja üsna laiad maa-alad linna läheduses, mis haigemajale suuri sissetulekuid andsid. Eriti huvitavad ajaloolastele on need ülestähendused, mis säilinud haigemaja maa-alade koosseisust, talupoegade maksude suurusest ja iseloomust. Ja seda enam, et meil Vana-Liivimaa keskajust võrdlemisi vähe andmeid talupoegade maksukohustuste jne. kohta on. Härra Johannsen on vakuraamatu väljaande varustanud hoolikalt toimetatud eessõnaga, andes selles tarvilikka seletusi ja selgitusi. Avaldatud materjali kasutamisel suureks toeks on ka autori poolt raamatu lõppu paigutatud koha- isikute-, sõnade register. Registris on arvesse võetud ka koh-
tade, isikute jne. eestikeelsed nimetused. Selle väärtusliku ajaloo allika väljaanne on igatpidi korralik. Võimatu on ainult leppida linna arhiivaari O. Greiffenhageni poolt raamatusse paigutatud eestikeelse eessõna keelise küljega, mida kaltemata eesti keele lause jne. õpetuse nõuete seisukohalt oleks pidanud revideeritama. Mainimata ei või jätta ka mitte Tallinna linnavalitsuse teeneid selle tähtsa allika väljaandmisel ja nimelt on, nagu kuulda, Tallinna linnavalitsus selleks summasid ohverdanud. H. S.

Varia.

Eduard Bernstein, revisjonistlike voolu põhjendaja sotsialistlikes liikumises, sai 8. jaanuaril 75. a. vanaks.

Kui Bismarcki ajal Saksamaal maksev oli seadus sotsialistide vastu, pidas Bernstein esialgu Schweitsis, hiljem Londonis paos olles, selle vastu kõige energeilsemat kihutustööd. Selle tagajärg oli, et sotsialdemokraatiline liikumine tööliste

ringkondades, Bismarcki hoolimata surveabinõude pääle vaatamata ikka rohkem ja rohkem mõju võitis

Alles Bülowi ajal, enam kui kümne aasta pärast sotsialistidevastase seaduse maksvust, võis Bernstein omi vanu patte kustunuks pidada ja kodumaale tagasi pöörata. Kodumaal sai tema elavate vaieluste keskpunktiks oma „Neue Zeit“ 1897. aastast saadik avaldatud artiklitega, milles ta mitmed osad marksistlisest dogmaatikast terava arvustuse alla võttis, Marx'i õpetust — nii õelda — revideerima asudes, mille järele omale nime sai ka kogu see vool sotsiaaldemokraatlikes liikumises, mis Bernstein arvustavate mõtete alusel tekkis: *revisjonism*.

1903. a. oli Bernstein omale juba sedavõrd poolehoidu võitnud, et ta Breslau sotsiaaldemokraatide poolt riigipäeva liikmeks valiti. Teist korda valiti ta riigipäeva saadikuks 1912. a.

Bernstein oli kindel sõjavastane, pazifist, ja see viis teda sõja ajal iseseisvate sotsialistide ridadesse. Kuid kui need kommunistlike nõukogude-agitatsiooni mõju alla kaldusid, pööras Bernstein 1919. a. iseseisvatele sotsialistidele põiglikult selja, truuks jäädes oma endisele põhimõttelikule alusele, mis sotsiaaldemokraatlikus ideoloogias sotsialismi ja demokraatiat ühte viisi tähtsaks peab. Oma õpetusega selles sihis on ta laialist lugupidamist võitnud oma vastastegi pool, mitte ainult kodumaal, vaid ka kaugel väljaspool Saksamaa radu.

*

Käesoleva aasta 6. jaanuaril sai 50 aastaseks saksa poliitikategelane Dr. Walter Schücking, kes Saksamaa viimase aja poliitilises elus nii mõndagi silmapaistvat osa on etendanud. Juba 25-aastasena kutsuti Dr. Schücking Berliini ülikooli rahvusvahelise õiguse erakorraliseks professoriks. 1903. a. sai ta Marburgi ülikoolis juba avaliku õiguse korraliseks professoriks. Oma vaadete poolest oli Schücking tõsine demokraat ja suur rahvastevahelise rahu mõtte poolehoidja, mis teda sundis isegi sõja ajal oma läbikäimist väljamaa poliitikategelastega ja õpetlastega tähendatud mõtte hääks jatkama. See viis teda riikliste asutustega, iseäranis sõjaväevõimudega, teravasse vastollu. Kuid laialine lugupidamine tema ja ta piüete vastu viis Schückingi pärast sõda ja revolutsiooni siiski Saksamaa rahvuskogusse, kus ta demokraatlise rühma liikmena Weimari põhiseaduse väljatöötamisel tähtsat osa etendas. — Schückingi pääalaks teaduslise töö kõrval aga on praegugi veel võitlus rahumõtte eest, milleks ta tegevusse on rakendanud nii oma teaduslised, kui ka poliitilised ja publitsistilised võimed. Sama mõtte teenistuses on Schückingi hilisem teadusline töö, üheskoos H. Wehbergiga kokku seatud laialisem kommentaar Rahvasteliidu põhikirja juure. Olgu tähendatud, et S. on rahvasteliidu soojem poolehoidja Saksamaal, kes selle eest võitleb, et ka Saksamaa rahvasteliidu liikmeks saaks. Schückingi peetakse paljudes küsimustes rahvusvaheliseks autoriteediks, mida tõendab kas või see, et ta kuulub terve rea rahvusvaheliste organisatsioonide liikmete hulka.

*

Omavalitsuste tervishoiuosakondade, riikide tervishoiuvalitsuste jne. kõrval on viimasel ajal väljakujunemisel ühtlasi ka üleilmne tervishoiukorraldus, n. n. maailma tervishoiuamet. Seesuguse nimetusega võime nimetada 1920. a. rahvasteliidu juures eilu kutsutud tervishoiu-osakonna bürood (sekretariaati), mille juhatajaks on endine Varssavi epidemioloogia instituudi direktor Dr. Ludwig Rajchman, teadusmees, kellel rahvusvaheline kuulsus.

Maailma tervishoiuametil on juba ka mitmesugused teened rahvusvaheliste tervishoiu olude korraldamisel. Ilmasõjale järgneva „rahvasterändamise“ puhul Ida-Euroopas tekkis tõsiselt päevakorraks kolera, plekilise soetõve ja korduva soetõve levimise hädadoht. Sel puhul saatis rahvasteliidu tervishoiukorraldus 1920. a. Poo-

lasse, Venemaale ja Lätimaale iseäralise epideemiakomisjoni, et Kesk-Euroopale kaitset liia eelpoolnimetatud taudide vastu.

1922. a. palus Greeka valitsus rahvasteliidu tervishoiukorralduselt abi selleks, et Väike-Aasiast tulevatele pagulastele kaitserõugete panemise teel tõket teha rõugete, kolera ja tüüfuse levinemisele pagulaste kaudu.

Tähendatud esimesed sammud kihutasid rahvasteliidu tervishoiuametit omale tarvilist kapitali looma, et teistegi seesuguste juhtumiste puhul valmis olla viibimata abi andmiseks. Ühes sellega on päevakorrale kerkinud riikide vastastikuse kindlustuse küsimus mitmesuguste massiliste õnnetuste, nagu maavärisemiste, nälja ja taudide vastu.

Üldiselt peab aga rahvusvaheline tervishoiuamet oma ülesandeks võidelda rahvusvahelise ulatusega taudide-hädaohtude vastu, seks eriliselt ette valmistades tarvilisi arstilisi jõude, korraldades seks tarvisminevat rahvusvahelist informatsiooni, ette valmistades tervishoidlisi piirilepinguid, valjendades tervishoidlist kontrolli meremeeste üle jne. Muu seas on, näiteks, päevakorrale tõstetud küsimus, kuidas halvata taudide levinemise hädachu, mis tekivad suurtest muhameedlaste usurändamistest Mekkasse ja Medinasse jne.

Toimetusele saadetud kirjandus.

- V. Kurrik, **Meteoroloogia**, 192 lhk. K/Ü. „Loodus“ Tartus, 1924. Hind 450 m.
 Hans Kruus, **Vene-Liivi sõda**, (1558--1561), 160 lhk., K/Ü. „Loodus“ Tartus, 1924. Hind ?
- J. Adamson, **Kõige uuem aeg**, Viini kongressist kuni Versailles'i rahuni; 192 lhk. K/Ü. „Loodus“, Tartus 1924. Hind 220 marka.
- A. Audova, **Üldine bioloogia**, keskkooli lõppklassi kursuses, 168 lhk. K/Ü. „Loodus“, Tartus. Hind 320 marka.
- Kogermann-Männik-Mahlstein, **Looduseõpetus**, Ühtluskooli VI õppeaasta. 232 lhk. K/Ü. „Loodus“, Tartus 1924. Hind 200 mk.
- Arvo Ylppö, **Ena rinnalapse hoidjana**, 107 lhk. K/Ü. „Loodus“, Tartus 1924. Hind 200 mk.
- Teel töökoolile**. Võru õpetajate seminari aastaraamat. I anne, 1924. 160 lhk. Hind 200 mk.
- E. Tennmann, **Usuõpetuse lugemik**, I õppeaasta, 128 lhk. K/Ü. „Loodus“, Tartus 1924. Hind köites 100 mk.
- E. Tennmann, **Usuõpetuse lugemik**, II õppeaasta, 146 lhk. K/Ü. „Loodus“, Tartus 1924. Hind 120 mk.
- E. Tennmann, **Usuõpetuse lugemik**, III õppeaasta, 128 lhk. K/Ü. „Loodus“, Tartus 1924. Hind 150 mk.
- Johannes Semper, **Kalevipoja rahvaluule-motiivide analüüs**, 124 lhk. K/Ü. „Loodus“, Tartus 1924. Hind ?
- Prof. Dr. Alexander Lipschütz, **„Elu algus“**, 75 lhk. K/Ü. „Loodus“, Tartus 1924. Hind 120 mk.
- Prof. Dr. med. A. Paldrock, **Suguhaigused**, 104 lhk. K/Ü. „Loodus“, Tartus 1924. Hind 300 mk.
- Anna Raudkats, **Mängud I**. 52 lhk. K/Ü. „Loodus“, Tartus 1924. Hind 100 m.
- Elisabeth Sell, **Lühike Saksa kirjanduslugu Eesti keskkoolidele**, I jagu. Algusest kuni 1750. a., 120 lhk. K/Ü. „Loodus“ Tartus. Hind 130 mk.
- Seadused ja määrused maareformi teostamiseks**, kokku seadnud J. Valge, Riigikohtu administratiiv-osaakonna sekretär, 152 lhk. K/Ü. „Loodus“, Tartus 1924. Hind 250 marka.